

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Psikoloji Anabilim Dalı

KADINLARDA TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI,
PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ VE BENLİK SAYGISI ARASINDAKİ
İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Vildan AYÇİÇEK

155201118

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Pervin TUNÇ

İstanbul, 2020

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Psikoloji Anabilim Dalı

**KADINLARDA TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI,
PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ VE BENLİK SAYGISI
ARASINDAKİ İLİŞKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: **Vildan AYÇİÇEK**

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Algısı, Psikolojik İyi Oluş ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

[Tarih ve İmza]

Vildan AYÇİÇEK

ÖZET

KADINLARDA TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI, PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ VE BENLİK SAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Vildan AYÇİÇEK

Yüksek Lisans Tezi, Psikoloji Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Pervin TUNÇ

Ocak 2020

Amaç: Araştırmanın amacı, kadınlarda toplumsal cinsiyet algısı, psikolojik iyi oluş ve benlik saygısı arasındaki ilişkilerin ortaya konarak demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir.

Yöntem: Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, 1 Eylül-15 Ekim 2019 tarihleri arasında, 18 yaş ve üzeri farklı demografik özelliklere sahip internet yoluyla ulaşılabilen popülasyondan 324 kadın oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak; kadınların yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, ekonomik durum, anne ve babanın eğitim durumu, yaşanılan coğrafi bölge gibi sosyo-demografik bilgilerin edinilmesine yönelik sorulardan oluşan “Demografik Bilgi Formu” kullanılmıştır. Kadınların toplumsal cinsiyet algılarının belirleyebilmek için “Toplumsal Cinsiyet Algı Ölçeği”, psikolojik iyi oluş düzeylerini belirleyebilmek için “Psikolojik İyi Oluş Ölçeği” ve benlik saygısı düzeyini belirleyebilmek için “Benlik Saygısı Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizi için IBM SPSS 25.0 paket programı aracılığıyla; betimsel istatistikler, bağımsız örneklemler için t Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA); değişkenler arası ilişkilerin belirlenmesi için Pearson Korelasyon Analizi ve düzenleyici etkinin test edilmesi için Çoklu Doğrusal Hiyerarşik Regresyon Analizi uygulanmıştır.

Bulgular: Araştırmada elde edilen bulgulara göre; araştırmaya katılan kadınların toplumsal cinsiyet algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Çalışan

kadınların toplumsal cinsiyet algılarının, psikolojik iyi oluş ve benlik saygısı düzeylerinin çalışmayan kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Kadınların toplumsal cinsiyet algılarının ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin eğitim düzeyleri yükseldikçe arttığı görülmüştür. Kadınların benlik saygısı ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe arttığı, toplumsal cinsiyet algılarının farklılaşmadığı görülmüştür. Partnerleriyle birlikte yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet algılarının evli olan kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Kadınların toplumsal cinsiyet algılarının yüksek olması ile psikolojik iyi oluş ve benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür

Sonuç: Toplumsal cinsiyete ilişkin algı, psikolojik iyi oluş ve benlik saygısı arasındaki ilişkilerin klinisyenler, sosyal çalışmacılar, kadınlar, sivil toplum kuruluşları tarafından bilinmesi; bu konuda daha fazla bilgi daha etkili terapötik yaklaşım sağlayacaktır. Sonuçların değerlendirilmesiyle uzmanlar tarafından sosyal desteklerin kurgulanarak kadınların psiko-sosyal açıdan güçlenmelerine katkı sağlayacak şekilde etkileri olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Toplumsal Cinsiyet Algısı, Psikolojik İyi Oluş, Benlik Saygısı

ABSTRACT

RELATIONSHIP BETWEEN GENDER PERCEPTION, PSYCHOLOGICAL WELL BEING AND SELF-RESPECT IN WOMEN

Vildan Ayçiçek

Master Thesis, Department of Psychology

Supervisor: Dr. Pervin Tunç

January 2020

Objective: The main purpose of this study is to investigate whether the relationships between gender perception, psychological well-being and self-esteem in women differ according to demographic characteristics.

Method: Relational scanning method, one of the quantitative research methods, was used in the study. The sample of the study consisted of 324 women aged 18 years and over who have different demographic characteristics and can be accessed via the internet between September 1 and October 15, 2019. As data collection tools; Demographic Information Form, which consists of questions about obtaining socio-demographic information such as women's age, education level, marital status, economic status, educational status of parents, geographical region in which they live, was used. Gender Perception Scale was used to determine gender perceptions of women, Psychological Well-being Scale was used to determine psychological well-being levels, and Self-Esteem Scale was used to determine self-esteem level. For the analysis of the data obtained from the research, IBM SPSS 25.0 package program; descriptive statistics, t test for independent samples, One Way Analysis of Variance (ANOVA); Pearson Correlation Analysis was used to determine the relationships between variables, and Multiple Linear Hierarchical Regression Analysis was used to test the regulatory effect.

Results: According to the findings; gender perceptions of the women participating in the study were found to be positive. Gender perceptions, psychological well-being and self-esteem levels of working women were higher than non-working women. It was seen that gender perceptions and psychological well-being of women increased as their education levels increased. It was seen that self-esteem and psychological well-being levels of women increased with increasing socio-economic level and gender perceptions did not differ. Gender perceptions of women living with their partners were more positive / egalitarian than married women. It was found that there was a positive relationship between the positive / equitable gender perception of women and psychological well-being and self-esteem.

Conclusion: The relationship between gender perception, psychological well-being and self-esteem is known by clinicians, social workers, women and non-governmental organizations; More information on this will provide a more effective therapeutic approach. With the evaluation of the results, social support will be designed by the experts and will have effects to contribute to the psycho-social empowerment of women.

Keywords: Women, Gender Perception, Psychological Well-being, Self-Esteem

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, bana her daim destek olan ve ilgisini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Pervin TUNÇ' a ilgi, destek ve katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
ÖNSÖZ	VIII
TABLolar LİSTESİ	XII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XIII
EKLER LİSTESİ	XIV

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problemin Tanımlanması	1
1.2. Amaç	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Sınırlılıklar	6
1.5. Sayıtlar	6
1.6. Tanımlar	6

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Toplumsal Cinsiyet	7
2.1.1. Cinsiyet Kavramı	7
2.1.2. Toplumsal Cinsiyet Kavramı	7
2.1.3. Toplumsal Cinsiyet Rollerı Kavramı	10
2.1.4. Cinsiyet Rollerı Kalıpları	11
2.1.5. Cinsel Kimlik ve Cinsel Yönelim	12
2.1.6. Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kuramlar	13

2.1.6.1. Psikanalitik Kuram	13
2.1.6.2. Psikanalitik Feminist Kuram	16
2.1.6.3. Sosyal Rol Kuramı.....	17
2.1.6.4. Sosyal Öğrenme Kuramı.....	18
2.1.6.5. Bilişsel Gelişim Kuramı	20
2.1.6.6. Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı.....	22
2.1.6.7. Çok Faktörlü Toplumsal Cinsiyet Kimliği Kuramı	24
2.2. Psikolojik İyi Oluş İle İlgili Kuramsal Çerçeve.....	24
2.2.1. Kişilik Kuramları Açısından Olumlu Psikolojik Sağlık.....	26
2.2.2. Psikolojik İyi Oluş Yaklaşımları	30
2.3. Benlik Saygısı ile İlgili Kuramsal Çerçeve.....	32
2.3.1. Benlik Kavramı	32
2.3.2. Benlik Saygısı.....	36
2.4. Toplumsal Cinsiyet Algısı, Benlik Saygısı, Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki.....	40

3. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli	44
3.2. Evren ve Örneklem	44
3.3. Veri Toplama Araçları	45
3.3.1. İşlem.....	45
3.3.2. Demografik Bilgi Formu	45
3.3.3. Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği	45
3.3.4. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	46
3.3.5. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği.....	47
3.3.6. Verilerin Analizi.....	48

4. BÖLÜM

BULGULAR	49
-----------------------	-----------

5.BÖLÜM

TARTIŞMA

5.1. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışılması	58
5.2. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algıları, Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri ve Benlik Saygısı Düzeyleri Çalışma Durumlarına İlişkin Bulguların Tartışılması	59
5.3. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı Düzeyleri Eğitim Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışılması	60
5.4. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı Düzeyleri ile Gelir Durumlarına İlişkin Bulguların Tartışılması	61
5.5. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı Düzeyleri ile Medeni Durumlarına İlişkin Bulguların Tartışılması	62
5.6. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı İle Psikolojik İyi Oluşları ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışılması	62
5.7. Kadınların Demografik Özellikleri (Yaş, Eğitim, Ekonomik Düzey) ve Toplumsal Cinsiyet Algıları, Psikolojik İyi Oluş ve Benlik Saygısına İlişkin Bulguların Tartışılması	63

6. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	65
KAYNAKÇA.....	68
EKLER.....	78
ÖZGEÇMİŞ.....	83

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 4.1. Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler.....	49
Tablo 4.2. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algılarına İlişkin Dağılım	50
Tablo 4.3. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algılarının, Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Cinsiyetlerine Göre Farklılaşması t Testi Sonuçları.....	51
Tablo 4.4. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algılarının, Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Eğitim Düzeylerine Göre Farklılaşması ANOVA Testi Sonuçları.....	52
Tablo 4.5. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algılarının, Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Farklılaşması ANOVA Testi Sonuçları.....	53
Tablo 4.6. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algılarının, Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Medeni Durumlarına Göre Farklılaşması ANOVA Testi Sonuçları.....	54
Tablo 4.7. Katılımcıların Yaşları, Toplumsal Cinsiyet Algıları, Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri ve Benlik Saygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkiler, Pearson Korelasyon Testi Sonuçları.....	55
Tablo 4.8. Katılımcıların Yaşları, Eğitim Düzeyleri, Çalışma Durumları, Algıladıkları ekonomik Düzeyleri ve Toplumsal Cinsiyet Algılarının Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri ve Benlik Saygısı Düzeyleri Üzerindeki Yordayıcı Etkileri, Çoklu Doğrusal Hiyerarşik Regresyon.....	56

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi.....	29
Şekil 2.2. Benlik Kavramı	35

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
Ek-1. Demografik Bilgi Formu.....	76
Ek-2. Toplumsal Cinsiyet Algı Ölçeği.....	78
Ek-3. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği.....	79
Ek-4. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği.....	80
Ek-5. Özgeçmiş.....	81

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problemin Tanımlanması

Cinsiyet, dişiliği ve erkekliği belirten biyolojik özellikleri ifade ederken aynı zamanda dişi ve erkek kromozom, anatomi ve hormonal farklılıkları ifade etmektedir (Linsey, 2015:5). Biyolojik ve doğal bir kavram olarak cinsiyet yani “kadın” ve “erkek” olmak değiştirilemez özelliklerdir (Tunç, 2014:609).

Toplumsal cinsiyet, psikolojik ve sosyolojik bir terimi ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet (gender), bireyin yaşamış olduğu kültürde kadın ve erkeğin davranış ve düşünme biçimi hususundaki beklentileri ifade ederken aynı zamanda, psikolojik açıdan bireyin kadın veya erkek olarak kendisi ile ilgili oluşan algısı ile ilişkilidir (Terzioğlu ve Taşkın, 2008:63).

Toplumsal cinsiyetin inşası daha doğum öncesi cinsiyet belli olduğunda başlayan bir süreçtir. Doğumun ardından başlayan ve biyolojik cinsiyet ekseninde oluşup anlam kazanan bir dizi davranışlar örüntüsünün nesnesi haline getirilir. Mesela; anne ve babalar tarafından doğacak çocukları için eşya ve giysilerin seçiminde belirlenmiş renkler ve biçimleri tercih ederek başlayan ve akabinde çocuktan hayatı boyunca beklenen belirlenmiş davranışlar, roller ve tutumların ilk adımlarını atarlar. Doğum sonrasında, çocuk için belirlenmiş olan toplumsal dünya gitgide belirginleşerek; kıyafetler, saçın biçimi ve boyu, hitaplar, oyuncaklar ile belirlenir. Çocuğa yönelik davranış biçimlerindeki sevecenlik tarzı ve dozajı, çocuk için uygun görülen ya da uygun görülmeyen davranışlar, çocuk için düşünölen ve istenilen meslekler gibi söz konusu inşanın sonraki bazı aşamalarını oluşturur (Vatandaş, 2007:30).

Kadınlara ve erkeklere atfedilmiş olan toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bulunmaktadır. Kadınlara atfedilen kadınsı özellikler sevecen, hassas, duygusal, bağımlı, boyun eğen, fedakar, mütevazı, ılımlı, narin, kırılğan, pasif, edilgen iken erkeklere atfedilen erkeksi özellikler ise; güçlü, katı, korkusuz, atılğan, bağımsız, güvenli, soğukkanlı, akılcı ve aktif gibi sıfatlarla tanımlanmaktadır. Atfedilen bu özellikler değerlendirildiğinde, kadınlar için edilgen, pasif bir rol

uygun görülürken, erkekler için ise; etken ve aktif bir rol uygun görülmektedir (Esen ve diğerleri 2017:47).

Toplumsal cinsiyeti, rolleri bakımından; geleneksel ve eşitlikçi roller biçiminde sınıflandırmak mümkündür. Toplum tarafından geleneksel olarak; kadına yüklenmiş olan roller, çocuk bakımı, temizlik yapma, yemek pişirme gibi ev içi sorumluluklar ve kendilerinden önce eşlerinin ve çocuklarının gereksinimlerini karşılama, onların mutluluğu ve rahatı için kendini ikinci planda tutma, iş yaşamında aktif olmama gibi eşitlikçi olmayan rollerdir. Erkeklerle yüklenmiş geleneksel roller ise; aile için mücadele etme, ev dışında çalışma, evin geçiminden sorumlu olma, denetleme, paranın kontrolünde denetim sahibi olma ve evin reisi konumunda olma gibi eşitlikçi olmayan yükümlülükleri kapsamaktadır (Öngen ve Aytaç, 2013:13). Bem'e (1976) göre; geleneksel roller nedeniyle kadınlar ve erkekler cinsiyet rollerine sıkışıp kalmaktadırlar. Örneğin; kadınlar öfkelerini ifade etmekten çekinmekte, tercihlerini ortaya koyamamakta, kendi yargılarına güvenememekte ve kontrolü ele alamamaktadırlar. Erkekler ise ağlamaktan, korku ve zayıflıklarını ifade etmekten çekinmektedirler (Bem, 1976:51). Eşitlikçi roller ise; sosyal, aile, evlilik, eğitim ve meslek hayatında kadın ve erkeğin eşit olarak sorumlulukları paylaşmalarınıdır (Öngen ve Aytaç, 2013:13).

Psikolojik iyi oluş; bireyin yaşam amaçlarına sahip olup olmadığını, potansiyellerini gerçekleştirip gerçekleştirmediğini, öbür insanlarla olan ilişkilerinin niteliğini ve kendi yaşamına dair sorumluluk hislerini içerir. Psikolojik iyi oluş kavramıyla olumlu duygulanım, olumsuz duygulanım ve yaşam doyumunun basit bir birleşiminden ziyade yaşam tutumlarını içeren çok boyutlu olan bir yapıdan bahsedilmektedir (Ryff ve Keyes, 1995:719).

Psikolojik iyi oluşta cinsiyet farklılıklarının güç, sorumluluk ve benlik konusunda kadın ve erkekteki toplumsal cinsiyet deneyimlerinin etkili olduğu belirtilmektedir. Başka bir yaklaşıma göre ise farklı temel deneyimlerden ziyade duyguları ifade etmek için farklı normların zihinsel sağlık eşitsizliklerini açıkladığını iddia etmektedir. Bu normlar duygu ifadesi veya "duygu kuralları" olarak adlandırılan, erkekler ve kadınların benzer durumlara farklı tepkiler göstermesidir. Bunun nedeni kadınlar ve erkeklerin çocukluktan itibaren farklı

toplumsal cinsiyet rollerine göre sosyalleşmesi ile açıklanabilir (Rosenfield ve Smith, 2019:265).

Benlik saygısı, benliğin duygusal boyutudur. Birey, kim olduğu ile ilgili belirli fikirlere sahip olmasının yanı sıra, kim olduğu ile ilgili belirli duygulara sahiptir. Böylelikle benlik saygısı, bireyin kendi benliğini beğenme ve değerli bulma derecesi anlamına gelmektedir (Adams, 1995: 275).

Rosenberg; benlik saygısının bireyin kendine karşı olan olumlu veya olumsuz tutumu biçiminde açıklamaktadır. Olumlu bir tutum içindeyse benlik saygısının yüksek, olumsuz bir tutum içindeyse benlik saygısının düşük olduğunu belirterek; benlik saygısını yüksek ve düşük benlik saygısı olarak iki boyutlu olduğunu ifade etmiştir (Güloğlu ve Kararımak, 2010:76). Benlik saygısı yüksek olan bireyler, kendilerini saygıya ve kabul edilmeye değer, önemli ve faydalı kişiler olarak algılama eğilimi gösterirler. Düşük benlik saygısına sahip bireyler, sahip oldukları kapasitenin altında başarılar hedefleme eğiliminde olurlar, reddedilmekten korkarlar, kendilerini sergilemek ve dikkat çekici işler yapmaktan kaçınırlar (Oktan ve Şahin, 2010:546).

Kadınlara yüklenmiş olan cinsiyet rolleri; kadının bilişsel, duygusal ve eylemsel tutumlarının gözardı edilmiş olduğu gibi aynı zamanda benlik saygısı ve psikolojik iyi oluşu üzerinde de etkili olabilmektedir. Kadının toplumsal cinsiyet algısının eşitlikçi olmaması sadece öğrenilmiş rollerle yaşamını sürdürmesi onun nasıl bir hayat sürdürmesi gerektiği hususunda bir takım öğrenilmiş çaresizliklere sebep olabilmektedir (Haymana, 2019:1).

Başarılı bir toplumsal etkileşim için, başarılı kişiler arası ilişkiler gerekmektedir. Bireylerin psikolojik iyi oluşlarını olumlu yönde geliştirebilmeleri için, cinsiyet rolleriyle ilgili stereotiplerden kurtulması, kendini algılaması ve kabul etmesi beklenmektedir. Eşitlikçi toplumsal cinsiyet algısına sahip bireylerin, benlik saygılarının yüksek, gerçekçi amaç ve beklentileri olan, uyumlu kişiler oldukları belirlenmiştir. Öte yandan, cinsiyet rolleri ile ilgili kültürel önyargılara sahip olan bireylerin, özellikle kadınların, toplumsal yaşama aktif katılımlarının güçleştiği ve bu durumun yeteneklerini

toplum önünde sergilemelerine engel teşkil ettiği belirtilmektedir (Alden ve Taylor, 2004:858).

Bu bağlamda kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin algılarının eşitlikçi olup olmamasının onların psikolojik iyi oluş ve benlik saygısını ne düzeyde etkilediği ve aralarındaki ilişkilerin incelenmesi önem arz etmektedir.

1.2. Amaç

Araştırmanın temel amacı, kadınlarda toplumsal cinsiyet algısı, psikolojik iyi oluş ve benlik saygısı arasındaki ilişkilerin ortaya konmasıdır. Bunun yanı sıra kadınlarda toplumsal cinsiyete ilişkin algılarının sosyo-demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenecektir. Bu doğrultuda aşağıda yer alan problemlere yanıtlar aranacaktır.

1. Genel popülasyonda yetişkin kadınların toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri nasıldır?
2. Genel popülasyonda yetişkin kadınların toplumsal cinsiyet algıları, psikolojik iyi oluş düzeyleri ve benlik saygısı düzeyleri çalışma durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?
3. Genel popülasyonda yetişkin kadınların toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri eğitim düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Genel popülasyonda yetişkin kadınların toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri gelir düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Genel popülasyonda yetişkin kadınların toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri medeni durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?
6. Genel popülasyonda yetişkin kadınların toplumsal cinsiyet algısı ile psikolojik iyi oluşları ve benlik saygısı arasında ilişki var mıdır?
7. Genel popülasyonda yetişkin kadınların, demografik özellikleri (yaş, eğitim, ekonomik düzey) ve toplumsal cinsiyet algıları psikolojik iyi oluş ve benlik saygısını yordamakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Toplumsal cinsiyet; birey, grup ve çevresel olmak üzere her düzeyde önemli etkilere sahiptir. Eşitlik ve adaletin gerçekleşmesi yönündeki farklılıklar üzerindeki rolü de kritiktir. Toplumsal cinsiyet, kadınların toplumsal hiyerarşide hem sembolik hem de somut olarak kapladığı alanı belirlemiş olduğu gibi kadınların hayatını şekillendiren deneyimleri de oluşturmaktadır (Sümbüloğlu ve Karabey, 2018:264).

Toplumsal cinsiyet; ruh sağlığında güçlü yapısal bir belirleyici olarak nitelendirilebilir. Aile yapısı, yaş, meslek, eğitim, gelir ve sosyal destekle beraber ruh sağlığının bir dizi davranışsal belirleyicisi ile etkileşimlidir. Bu anlamda kadınların orantısızca yaşadıkları stresörlerin ve olayların beden ve ruh sağlığını anlamakta etkili olduğunun öneminin kavranması gereklidir (Sümbüloğlu ve Karabey, 2018:264).

Bu bilgiler ışığında toplumun yarısını oluşturan kadınların, toplumsal cinsiyet algısının olumlu/eşitlikçi olmasının, kadınların kendilerini gerçekleştirme, potansiyellerinin farkında olarak yaşamlarını biçimlendirmeleri bireysel ve toplumsal gelişmişlik açısından oldukça önemlidir. Ruh sağlığı alanında ve psiko-sosyal çalışmalarda bireyin potansiyellerinin farkında olarak kendi yaşamını biçimlendirmede etkin olabilmesi için bireyi cinsiyetine yönelik roller doğrultusunda ayırmak yerine toplumsal cinsiyet rollerini ve bu rolleri edindiği süreci göz ardı etmeyen yaklaşımlar önem taşımaktadır. Bu bağlamda; kadınların toplumsal cinsiyet algıları, psikolojik iyi oluşları ve benlik saygıları arasındaki ilişkilerin incelenmesi önemlidir. Bu konuyla ilgili elde edilecek bilgilerin ilgili alan yazına katkı sunarak, uygulamalara kaynak teşkil edeceği ve araştırmacılara fikir vereceği düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma online olarak ulaşılan 324 kadından toplanan verilerle sınırlıdır.

2. Kadınlardaki toplumsal cinsiyete ilişkin algılar ile ilgili toplanan veriler Toplumsal Cinsiyet Algı Ölçeğinin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.

3. Kadınların psikolojik iyi oluş düzeylerine ilişkin veriler, Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.

4. Kadınların benlik saygısına ilişkin veriler, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar

Araştırmaya katılan 324 kadın katılımcının, Toplumsal Cinsiyet Algı Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile Demografik Bilgi Formundan oluşan veri toplama araçlarındaki soruları içtenlikle yanıtladıkları varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Toplumsal Cinsiyet: Doğuştan gelen biyolojik farklılıkları ifade eden cinsiyet kavramına karşılık, toplumsal cinsiyet; kişinin içinde yetiştiği toplumun ona atfettiği rol ve ilişkiler sonucunda sosyal olarak yapılandırılan bir kavramdır (Akın ve Özpınar, 2018:64).

Psikolojik İyi Oluş: Yaşamda karşı karşıya kalınan varoluşsal meydan okumaları (anlamli amaçları sürdürme, kişisel gelişim ve diğerleri ile nitelikli ilişkiler kurma gibi) yönetme olarak tanımlanmaktadır (Telef, 2013:375).

Benlik Saygısı: Benlik saygısı, benliğin duygusal boyutudur. Birey, kim olduğu ile ilgili belirli fikirlere sahip olmasının yanı sıra, kim olduğu ile ilgili belirli duygulara sahiptir. Benlik saygısı, bireyin kendi benliğini beğenme ve değerli bulma derecesi anlamına gelmektedir (Adams, 1995: 275).

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Toplumsal Cinsiyet

Literatürde yer alan toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili kavramlar ve kuramlar aşağıda ele alınmaktadır.

2.1.1. Cinsiyet Kavramı

Türk Dil Kurumuna göre cinsiyet; bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiyi ayırt ettiren özelliği, eşey, cinslik, seks biçiminde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2019). Cinsiyet, dişiliği ve erkekliği belirten biyolojik özellikleri ifade ederken aynı zamanda dişi ve erkek kromozom, anatomi ve hormonal farklılıkları da ifade etmektedir (Linsey, 2015:5).

Cinsiyet farklılıkları için başlangıç noktası biyolojidir. Biyoloji; dişi ve eril kimliğinin temel farklılık ve benzerliklerini göstermektedir. Bu farklar kromozomlardan başlayarak üreme organlarına dek tüm fiziki farklılıkları kapsamaktadır. Cinsiyet; biyolojik, fizyolojik ve genetik etkenlere bağlı özellikler biçiminde açıklanmaktadır (Kurtuluş, 2019:9).

Kadın ya da erkek, yaygın olarak kullanım şekliyle hem kişinin biyolojik manada dişi/female ya da er/male oluşunu, hem de toplumların kişilere sunmuş olduğu roller sistemi dâhilinde ifade edilen kadın/woman ya da erkek/man oluşu ifade eden iki terim olarak kullanılmaktadır. Ancak, bu terimlerde anlam kazanan biyolojik boyut ve yapıda temellenmiş olan toplumsal boyut birbirlerinden çok farklıdırlar (Vatandaş, 2007:30).

2.1.2. Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Toplumsal cinsiyet, psikolojik ve sosyolojik bir terimi ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet (gender), bireyin yaşamış olduğu kültürde kadın ve erkeğin davranış ve düşünme biçimi konusundaki beklentileri ifade ederken aynı zamanda, psikolojik açıdan bireyin kadın veya erkek olarak kendisi ile ilgili oluşan algısı ile ilişkilidir (Terzioğlu ve Taşkın, 2008:63).

Toplumsal cinsiyet, toplumsal açıdan kadın ve erkeklerle ilgili kültürel, sosyal ve psikolojik özellikleri ifade etmektedir. “Cinsiyet” bireyi kadın veya erkek olarak belirlerken, “toplumsal cinsiyet” bireyi kadınsı veya erkeksi olarak belirlemektedir. Toplumsal cinsiyet aynı zamanda toplumun ve kültürün kadına ve erkeğe yüklemiş olduğu rolleri, sorumlulukları ve görevleri de ifade etmektedir (Linsey, 2015:6).

Kadın ve erkeğe verilen roller toplumsal cinsiyet temelinde tanımlanmış olmasına rağmen, biyolojik cinsiyet temelinde tanımlanmış gibi bir anlayış bulunmaktadır. Bu düşünce biçimi ve anlayış; kadınların erkeklerden farklı olduğu, ayrı roller oynaması ve erkeklerden ayrı bir dünyada yaşamaları gerektiği biçimindeki yargıların beslenmesine ve yeniden üretilmesine kaynak oluşturmaktadır. Bundan dolayı toplumsal cinsiyet; kadınların veya erkeklerin birbirlerinden fiziksel özellikler gibi doğal farklılıklarına değil, kadınlık ve erkeklik konusunda toplumun oluşturmuş olduğu niteliklere gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet; biyolojik farklılıklardan ötürü değil, kadın ve erkek olarak toplumsal açıdan nasıl görüldüğü, algılandığı, düşünüldüğü ve nasıl davranılması beklendiği ile alakalı bir kavramdır (Altınova ve Duyan, 2013:10).

Biyolojik ve doğal bir kavram olarak cinsiyet yani “kadın” ve “erkek” olmak değiştirilemez özelliklerdir. Ancak toplumsal cinsiyet olgusu insanlar tarafından oluşturulmuştur. Başka bir deyişle cinsiyet biyolojik bir temeldir fakat bunun yanı sıra verilen rollerin adlandırılması, teşviki, tanımlanması, şekillendirilmesi ve bastırılması süreci tamamıyla kültürelidir (Tunç, 2014:609). Cinsiyet, biyolojik ve toplumsal anlamda oldukça önemli işlevler taşımaktadır. Kadın ya da erkek olarak doğmak cinsiyete dayalı toplumsal ayırım ve eşitlik konularında en önemli etmenlerden biridir. Kişinin cinsiyeti, biyolojik cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) olarak farklı biçimde değerlendirilmektedir (Bingöl, 2014:108).

Biyolojik anlamda herkes dişi veya eril olarak dünyaya gelir. Cinsiyetin toplumsal boyutu ise biyolojik özellikten çok verili bir inşa sürecinin nesnesi olarak gelişir. Bu inşa süreci daha doğum öncesi cinsiyet belli olduğunda başlayan bir süreçtir. Doğumun ardından başlayan ve biyolojik cinsiyet

ekseninde oluşup anlam kazanan bir dizi davranışlar örüntüsünün nesnesi haline getirilir. Mesela; anne ve babalar tarafından doğacak çocukları için eşya ve giysilerin seçiminde belirlenmiş renkler ve biçimler tercih edilerek başlayan ve akabinde çocuktan hayatı boyunca beklenen belirlenmiş davranışlar, roller, tutumların örüntüsünün ilk adımlarını atarlar. Doğum sonrasında, çocuk için belirlenmiş olan toplumsal dünya gitgide belirginleşerek; kıyafetler, saçın biçimi ve boyu, hitaplar, oyuncaklar belirlenir. Çocuğa yönelik davranış biçimlerindeki sevecenlik tarzı ve dozajı, çocuk için uygun görülen ya da uygun görülmeyen davranışlar, çocuk için düşünülen ve istenen meslekler söz konusu inşanın sonraki bazı aşamalarını oluşturur (Vatandaş, 2007:30).

Kadınlara ve erkeklere atfedilmiş olan toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bulunmaktadır. Kadınlara atfedilen kadınsı özellikler sevecen, hassas, duygusal, bağımlı, boyun eğen, fedakar, mütevazı, ılımlı, narin, kırılğan, pasif, edilgen iken erkeklere atfedilen erkeksi özellikler ise; güçlü, katı, korkusuz, atılğan, bağımsız, güvenli, soğukkanlı, akılcı ve aktif gibi sıfatlarla tanımlanmaktadır. Atfedilen bu özellikler değerlendirildiğinde, kadınlar için edilgen, pasif bir rol uygun görülürken, erkeklere ise; etken ve aktif bir rol uygun görülmektedir (Esen ve diğerleri 2017:47).

Kadın ve erkek arasındaki bu ayrım öznel kimlik zıtlıklarının da ötesinde toplumsal düzen ve ilişkileri işaret etmektedir. Bu toplumsal düzen ve toplumsal ilişkiler hem ayrımcı, eşit olmayan, baskıya dayalı bir düzeni hem de bu ilişkideki toplumsal grupları ifade eden bir kategori olarak görülmektedir. Aynı zamanda bu gruplara atfedilmiş rollerin yanında bu gruplamadaki kişilerin psikolojik ve davranış özelliklerini ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet olgusunu tüm bunların ötesinde temsil biçimlerine, kültürel, ideolojik sembollere ve toplumsal kurumların tümüne kadar genişletmek mümkündür (Cangöz, 2013:46).

Wharton (2005)'a göre; toplumsal cinsiyetin esas olarak temelini oluşturan cinsiyet farklılıklarını devam ettiren ve farklılıklarla beraber ayrımların yapıldığı eşitsiz bir ilişki olan "sosyal uygulamalar sistemi" dir. Özellikle bu tanımda irdelenmesi gereken üç temel nokta vardır. Bunlardan ilki toplumsal cinsiyetin sabit olduğu gibi aynı zamanda süreç olduğu ve cinsiyetin

sürekli bir şekilde yeniden üretildiğidir. İkinci olarak; toplumsal cinsiyetin basit bir özellik olmasının ötesinde toplumsal yapının tüm kademelerinde etkili olduğudur. Üçüncü ve son olarak ele alınan nokta ise toplumsal cinsiyetin eşitsizlik ilişkilerini düzenlediğidir (Wharton, 2005:240)

Toplumsal cinsiyet, ataerkil toplumların yaratmış olduğu ve zamana karşı en direngen halde kalıplaşmış “kadınlık” ve “erkeklik” kimlikleriyle bunların ilişkileri ve davranışlarını tanımlayan örüntüler olmuştur. “Kadınlık” ve “erkeklik” tanımlamaları birbirleriyle karşıtlık oluşturacak ve dışlayacak biçimde oluşturulmuştur. Bu karşıtlık bir tarafın diğer tarafa göre üstünlüğü ve hiyerarşik bir yapıdaki karşıtlıktır. Burada erkek; uygarlığı, akli ve kültürü temsil ettiğinden hiç tartışmasız üstün varsayılır iken; kadının bedeni, hisleri ve doğayı temsil ettiği öne sürülmektedir. Bu varsayım ile beraber kadın; bedene, maddeye ve doğaya indirgenmiş olmakta ve bu ayrımcılık bilinen tarih boyunca hep sürdürülmektedir (Berktaş, 2004:3).

2.1.3. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Kavramı

Toplumsal cinsiyeti oluşturan en önemli olgu rol kavramıdır. Toplumsal sistem içerisinde belli konumdaki kişinin nasıl davranması gerektiğini belirleyen normlara rol denir. Toplumsal ve kültürel beklentilere uyulması konusunda insanlar baskı yaşarlar. Cinsiyet rolü, kişinin kendi kimliğini kadın ya da erkek olarak algılayıp, cinsiyetinin gerektirdiği gibi davranışlar sergilemesi anlamına gelmektedir. Toplumsal cinsiyet rolü, toplumun tanımlamış olduğu ve kişilerin uyum göstermesinin beklendiği cinsiyete ilişkin beklentilerdir. Kadın ve erkeğin yaşamda üstlendiği veya üstlenmesi gereken roller bellidir ve bu roller keskin çizgiler ile ayrılmıştır (Rice, 1996:75).

Toplumsal cinsiyet rolleri; kadın ve erkeğe toplum tarafından dayatılmış olan rol ve nitelikleri ifade etmektedir. Buna örnek olarak; kız çocukların oyuncak bebekle, oğlan çocukların ise silahla oyun oynaması verilebilmektedir. Burada henüz küçük yaşlardan itibaren kız çocuklarına annelik, oğlan çocuklara da saldırganlık öğretilmekte ve ilerleyen dönemlerde oynayacağı rolleri benimsemesi sağlanmaktadır. Bu yaklaşım, yetişkinlikte kadınlardan öğretmenlik, hemşirelik gibi mesleklere yönelmesi; erkeklerinde girişimci ya da

yönetici olmalarının beklenmesi gibi sonuçlara yol açabilmektedir. Çalışma saatleri ve izin tarihleri belli olan öğretmenlik bir kadın mesleği olarak algılanırken, girişimci olmak uzun ve belirsiz saatler nedeniyle erkeğe yakıştırılmaktadır (Eser, 2017:47-48).

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadının ve erkeğin sosyal olarak tanımlanmış cinsiyet özelliklerine göre toplum içinde üstlenmesi beklenen roller, sahip olması istenilen davranışlar, tutumlar ve özellikler biçiminde tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin geleneksel sosyal normlar ve güç eşitsizliğiyle yakından ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Eser, 2017:50).

Toplumsal olarak kadın ve erkeğe biçilmiş olan cinsiyet rollerinde zayıflık ve yönetilme kadınlara atfedilmişken erkeğe biçilen ve atfedilen rol ise güç-kuvvet-yönetme yetileridir. Bu tarz geleneksel yaklaşımlar ayrımcılığa yol açarken kadınları politik, sosyal ve ekonomik açıdan geri bırakarak aile reisliği, mülkleri yönetme, iş kurma alanlarındaki eşitsizlik çarklarını kadınların aleyhine çevirmektedir (Baş ve Akalın, 2018:114).

Bu geleneksel roller nedeniyle kadınlar ve erkekler toplumsal cinsiyet rollerine sıkışıp kalmaktadırlar. Örnek olarak; kadınlar öfkelerini ifade etmekten çekinmekte, tercihlerini ortaya koyamamakta, kendi yargılarına güvenememekte ve kontrolü ele alamamaktadırlar. Erkekler ise; ağlamaktan, birine dokunmaktan, zayıflıklarını ve korkularını ifade etmekten çekinmektedirler. Bem (1976), feminen ve maskülen özelliklerin dengeli bir biçimde bir bireyde buluşarak androjen bireyin ortaya çıkmasının etkin ve sağlıklı insan için gerekli olduğunu belirtmektedir (Bem, 1976:51).

2.1.4. Cinsiyet Roller Kalıpları

Birçok toplumdaki kültürel normlara bakıldığında erkeklerin daha yüksek konumda ve karar verici olmalarının yanında başlıca gelir payına da sahip oldukları görülür. Kadınların daha çok “bakım verme rolleri”, ofis işleri, hizmet endüstrisi ve hemşirelik gibi kadınların hakim olduğu iş alanlarında oldukları görülmektedir. Bireylerin cinsiyet rolü kalıplarına uygun olarak davranması beklenmektedir. Yani; kadın, topluma göre kadınsı özelliklerin hepsini taşımaları erkekleri taşımamalıdır. Erkek ise; topluma göre

erkeksi özelliklerin hepsini taşımaları kadınsı özellikleri taşımamalıdır (Altınova ve Duyan, 2013:11).

Cinsiyet kalıp yargıları, aşırı genellenmiş ve doğru olmayan inançlardan oluşan kadınlar ve erkeklerin nasıl davranması gerektiğine inanılan davranışlar, görevler ve özelliklerdir. Kadın ve erkeği temsil ettiğine inanılan genelleştirilmiş tipik özellikler bu cinsiyet kalıp yargılarına örnektir. Mesela; kadınlara atfedilen özellikler; nazik, sıcakkanlı, duygusal, empatik iken erkeklere atfedilen özellikler; güçlü, yarışmacı, girişken gibi özelliklerdir (Lippa, 2014:112).

Broverman ve arkadaşları tarafından 1972 de yapılan bir araştırma sonucu hangi özelliklerin istenen, beğenilen iyi özellikler olduğu ile ilgili katılımcıların sorulara cevapları incelendiğinde erkekler için belirtilen iyi ifadeler; saldırgan, bağımsız, duygusuz, tarafsız, baskın, kolayca etki altında kalmaz, mantıklı, dobra konuşan, maceraperest, kolay karar veren, kendine güvenen, lider, hırslı, matematik ve bilime ilgili, önemsiz olaylara aldırılmaz, dünya işleriyle ilgili, dış görünümünü önemsemeyen, duygu ve düşünceleri ayırt edebilen biçiminde daha etken ve eylem odaklı olduğu görülmüştür. Kadınlar için belirtilen iyi özellikler ise; konuşkan, narin, kibar, başkalarının duygularının farkında, dindar, dış görünümüne özen gösteren, tertipli, yarışan, mantıklı, dobra konuşan, kolay alınganlık yapmayan, sakin, güvенеceği birine gereksinim duyan, sanat ve edebiyatla ilgili ve hassas duyguları ifade edebilen biçiminde pasif ve daha çok dış görünüş ile ilgili olduğu görülmüştür (Broverman ve diğerleri 2010:70-73).

2.1.5. Cinsel Kimlik ve Cinsel Yönelim

Cinsel kimlik; bireyin kendisini ve bedenini belli bir cinsiyete ait hissedip ona uygun biçimde davranışlar göstermesidir. Cinsel kimlik çoğunlukla bireylerin cinsel yönelimlerini ifade ederken kullanılan bir terimdir (Dökmen, 2015:27).

Cinsel yönelim; bir bireyin karşı cinsten veya aynı cinsiyetten kişilere bağlanma düzeyini anlatmaktadır. Cinsel yönelim, bireylerin kendilerini heteroseksüel, homoseksüel veya biseksüel olarak tanımlamalarını sağlayacak biçimde ayrı birçok kategoriye içermektedir (Yar, 2018:3).

Heteroseksüel yönelim; karşı cinsiyetten kişilerden seksüel anlamda hoşlanmak ve onları çekici bulmaktır. Homoseksüel yönelim; kişilerin kendileriyle aynı cinsiyetten kişilerden hoşlanması ve çekici bulmasıdır. Aseksüel yönelim; hiçbir cinsiyeti seksüel olarak çekici bulmama biçiminde tanımlanmaktadır. Transseksüel kişiler ise; buldukları biyolojik cinsiyetten farklı cinsel kimlik taşımaktadırlar. Biyolojik olarak erkek doğup kadın gibi hissedenler ve biyolojik olarak kadın doğup erkek gibi hissedenlerdir (Yar, 2018:3).

2.1.6. Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kuramlar

Toplumsal cinsiyete dair pek çok kuram bulunmaktadır. Bu kuramlardan temel olma niteliği taşıyan kuramlar aşağıda açıklanmaktadır.

2.1.6.1. Psikanalitik Kuram

Freud'un görüşlerine dayanan psikanalitik yaklaşım, toplumsal cinsiyet gelişimine ilişkin olarak getirilen ilk kuramsal açıklamalardan biridir. Freud kişilik gelişimini topografik, yapısal ve psikoseksüel gelişim kuramları ile ele almıştır (Can, 2003:114);

Topografik kişilik kuramında Freud, bireyin çeşitli bilişsel etkinliklerinin bilince uzaklıklarını saptamayı amaçlamış ve bilişsel içeriklerin belirli biliş bölgelerinde bulunduğunu ileri sürmüştür. Bireyin herhangi bir anda farkında olduğu yaşantılarının bulunduğu bölge *bilinç*, bireyin ancak dikkatini zorlayarak hatırlayabildiği yaşantılarının bulunduğu bölge ise *bilinç öncesi* olarak adlandırmıştır. Freud, bireyin farkında olmadığı, dikkatini zorlansa bile bilince çıkaramadığı, hatırlayamadığı olayların barındığı bölgeyi, *bilinç dışı* olarak tanımlamıştır (Geçtan, 1981:57).

Aslında bir nörolog olan Freud, kimi hastalarında gözlemiş olduğu bazı davranışsal özelliklerin nedenlerini açıklamada topografik modelin yeterli olmadığını fark edip, kişiliğin örgütlenmesini araştırmaya yönelerek, yeni bir kişilik modeli daha geliştirmiştir. Yapısal kişilik kuramı olarak bilinen bu modele göre kişilik; *id*, *ego* ve *süper ego* olmak üzere üç sistemden oluşmaktadır. Kişiliğin bu üç sistemi sürekli bir biçimde birbiriyle etkileşerek

bireyin davranışlarını yönlendirmektedir (Can, 2003:115). Bunları aşağıda görüldüğü gibi açıklamak mümkündür.

İd, kişiliğin biyolojik sistemidir. Sadece doyum arayan id; haz ilkesine göre hareket eder ve içgüdüler bu basamağa yerleşir. İd, enerjisini bedensel süreçlerden alır; bilinçdışı olmasının yanısıra ısrarcıdır, içgüdüsel ihtiyaçların tatmin edilmesine odaklıdır ve gerginliği kaldıramaz. Bu nedenlerden dolayı mantık dışıdır ve hiçbirşeyin farkında değildir (Freud, 1964:15-18)

Ego, ruhsal enerji doyurulma istemiyle içgüdü biçiminde ortaya çıkınca devreye girer. Ego, kişiliğin yürütme organıdır. İd'in istekleriyle dış dünyanın ve süper egonun eşleştirilmesi, bütünleştirilmesi ile uğraşır. Ego, id'in isteklerini gerektiğinde ertelemeye, hoş yaşantıları seçmeye hoş olmayan yaşantılardan uzak durmaya çalışır. Ego akılcı, mantıklı bir kişilik bölümüdür ve bir anlamda kişiliğin karar organıdır (Bacanlı, 2015: 121-122).

Süperego, kişiliğin yargı sistemidir. Çocukluk çağında oluşan otorite figürlerini temsil eder. Freud'a (1962) göre; kişi süperegoya sahip olarak doğmaz. Ebeveynlerinden ona bakım veren kişiden veya toplumdan öğrendiği ahlak anlayışı ile birlikte süperego da gelişir. Süperego kişinin kendine saygı göstermesi ve suçluluk duygusunun kaynağıdır. İd'den gelen içgüdüsel dürtüleri bastırarak ego'yu ahlak anlayışı doğrultusunda yönlendirir. Kusursuz olmaya çabalar. Freud, id'in bütününün, ego ile süperegonun ise büyük kısmının bilinçdışına gömüldüğünü savunur. Ego ve süperegonun sadece küçük bir bölümü bilinçte veya ön bilinçtedir (Atkinson ve diğerleri, 2006: 48)

Freud kişiliğin gelişiminde beş dönem olduğunu; *oral* dönemin (0-18 ay arası), *anal* dönemin (1,5-3 yaş arası), *fallik* dönemin (3-5 yaş arası), *latent* dönemin (5-13 yaş arası), *genital* dönemin ise 12-13 yaş ve sonrası kapsadığını ileri sürmektedir (Can, 2003:117).

Fast'e (1990) göre; Freud'un kuramında toplumsal cinsiyet rolleri kazanılmasına ilişkin üç dönem görülmektedir. Bu dönemler, çocukların cinsiyetler arasındaki farklılıkların farkında olmadıkları dönem, farklılıkları anlamaya başladıkları dönem ve ödipal olarak sıralanabilir. Çocukların cinsiyet farklılıklarının farkında olmadıkları dönem, doğumla birlikte başlamaktadır ve

bu dönemde oğlan ve kız çocuklarının cinsiyetleri de, toplumsal cinsiyet rolleri de aynıdır. Ancak bu değişmezlik erkeklerin lehinedir; söz konusu dönemde kız çocuklarının da oğlan çocuklarının da cinsiyetleri “erkek”, toplumsal cinsiyetleri “erkeksi”dir. Farklılıkların anlaşılmaya başlandığı dönemde çocuklar, kadın ve erkek arasındaki farklılıkları fark etmekte ve beş yaş civarlarında da cinsel kimliklerini kazanmaktadırlar. Ödipal dönem olarak adlandırılan son dönemde ise, anneleri için babaları ile erkeklik yarışına giren oğlan çocuklar, kastrasyon korkusu ile babalarıyla rekabet etmektен ve cinsel olarak annelerine yönelmekten vazgeçmekte (Oedipus Kompleksi) ve babalarıyla özdeşleşmektedirler. Böylece daha geniş bir sosyal çevrede erkek ve erkeksi olarak kendileri için uygun olan yeri benimsemektedirler. Kız çocuklarının kendileri için uygun olan yeri benimsemesi ise “penis kıskançlığı” yaşadıkları yönündeki varsayıma dayanmaktadır. Bu dönemde kız çocukları, bir yandan bir penise sahip olmadıkları için fiziksel olarak bu eksiklikten anneyi sorumlu tutmakta, diğer yandan da babalarını elde etmenin yolunun anneleri gibi davranmaktan geçtiğine inanmaktadırlar (Fast, 1990:110-112).

Kadınları hadım edilmiş erkekler olarak gören Freud, 1930’lu yıllardaki çalışmalarında, iğdiş edilme korkusunun kadın psikolojisinde önemli olduğuna ilişkin görüşlerini korumuş fakat önceki çalışmalarından farklı olarak pre-oedipal dönemde kızın annesine olan bağlılığının değişmediğini öne sürmüştür. Fakat Chodorow’a (1994) göre Freud bu kuramını geliştirdiğinde kız ve oğlan çocuğun anneye olan bağlılığı hususunda bir karmaşıklık yaşamıştır (Erdoğan, 2008:75).

Freud’un bu kuramı; psikiyatrist Karen Horney ve diğer kadın psikiyatristler tarafından yeniden değerlendirildi ve Freud’un “kadınlığın kökenleri” başta olmakla beraber kadınlık ve erkeklik üzerine söylediklerini güçlü biçimde eleştirdiler (Ecevit ve Karkıner, 2011:19). Horney, ilk itirazı dile getirerek; Freud’un kadınlarda penis kıskançlığı görüşüne karşı rahim kıskançlığı kavramı ile karşılık vermiştir. Horney, Freud’un gözlemlerinin ve yazılarının, toplumun kadınları ikinci sınıf olarak gördüğü döneme denk geldiğine dikkat çekmiştir. Eğer o çağda yaşayan bir kadın erkek olmayı

dilemişse bunun nedeninin kadınların biyolojik yetersizlikleri değil kültürel kısıtlamalar olduğunu belirtmiştir (Burger, 2006:176).

2.1.6.2. Psikanalitik Feminist Kuram

1960 ve 1970’li yıllarda Avrupa’da ve Amerika Birleşik Devletleri’nde gelişen feminizm; radikal, liberal, sosyalist ve Marksist kuramlar olarak sınıflandırılıyordu. Fakat 1980’lerde feministler kadın meselesini anlamaya çalışırken psikanaliz gibi etkili düşünce dalgalarını feminist kuramın oluşum aşamasına dâhil etmişlerdir (Donovan, 2014:193).

1960’lardan başlayarak Amerika’daki feminist düşünürler ise Freud’un düşüncelerini güçlü bir biçimde eleştirmişlerdir. Bu konuda Karen Horney ve Clara D. Thompson gibi Freudcu’ların dahi ciddi itirazları olmuştur. Simone de Beauvoir, Viola Klein, Betty Friedan, Shulamith Firesotone, Eva Figes, TiGrace Atkinson ve Kate Millet gibi feminist düşünürlerde bu eleştirilere katılmışlardır. Bir diğer deyişle, bu düşünürler 1940 ve 1950’li yıllarda erkek egemenliği hususunda yaygın bir ideoloji olarak toplumsal düşüncelerin biçimlenmesinde önemli bir yere sahip olan Amerika merkezli Freud anlayışını eleştirmişlerdir (Donovan, 2014:193).

Freud’un kuramsal yaklaşımında kullandığı temel kavramlardan olan ve “ebeveynlerden birine duyulan sevgi ile bir rakip olarak ötekine duyulan eş zamanlı nefretin belirleyici bileşimi” biçiminde tanımlanmış olan oedipus kompleksi, Freud’cu feminist kuramcılar tarafından farklı şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda; feminist kuramcılardan Firestone; oedipus kompleksini yeniden ele alarak çocuğun ebeveynleriyle ilişkisinde ve aile dinamiğinin oluşmasında iktidar boyutunu vurgulamıştır. Diğer feminist kuramcılardan Dinnerstein ve Chodorow’da ağırlıklı biçimde ailedeki işbölümü ve örgütlenme biçimlerini öne çıkarmışlardır (Erdoğan, 2008:75).

Psikanalitik feminist kuramı geliştiren önde gelen kuramcılardan Nancy Chodorow, kadınların neden annelik yapmak istediklerine dair çok yaygın ve standartlaşmış olan iki görüşü reddetmektedir. Bunlardan ilki; anneliğin kadınların doğaları gereği kaderleri olduğu görüşüdür. İkinci olarak ta kadınların anneliğe toplum tarafından şartlandırıldıkları görüşüdür. Chodorow’un bu iki

görüşü de reddetmesinin sebebi, bu görüşlerde toplumsal cinsiyet rollerinin özgürce seçilebileceğinin iddia edilmesidir (Ecevit ve Karkıner, 2011:20).

Freud'cu feministlerin, feminist kurama önemli katkısı şu olmuştur. Freud, annenin, babanın özelliklerine sahip olamamasını ve bu noksanlıktan dolayı duyduğu “penis kıskançlığı” biçiminde tanımlıyordu. Freud'cu feministler ise bunun tersine bu iddiayı bir kenara bırakarak kadının cinsel kimlik oluşumunda babanın değil annenin üzerine odaklandılar. Freud'cu feminist literatür, kadınların (annelerin) ezilmişlik konumlarına rağmen kızlarının öznelliklerinin oluşum sürecinde psikolojik ve kültürel anlamda yaptıkları etkiyi olumlu bir biçimde gördüler ve gösterdiler. Freud'cu feministler kadınları erkeklere ait ve kendilerinde olmayan bir şey için kıskançlıkla bilinçsizce biçimlendirilmiş bireyler olarak görmek yerine psikolojik sisteme olumlu katkı sunacak kişiler olarak gördüler ve siyasete katkı sunacak kişiler olarak düşündüler (Ecevit ve Karkıner, 2011:20).

2.1.6.3. Sosyal Rol Kuramı

Sosyal rol kuramı; herhangi bir tiyatro oyunundaki rolde aktör, kurgusal ya da tarihsel bir karakterin kişiliği ve davranışını geçici olarak oynar ve canlandırmış olduğu kişiymiş gibi oyundaki rolünü sergilemesine benzetilebilir. Fakat arada temel bir fark bulunmaktadır. Kurgusal ve geçici olmayan, sosyalleşme aşamasında öğrenilen sosyal rolde kişi, kendisini katıldığı çeşitli gruplarda bu rolünü içselleştirerek oynar (Fichter, 1996:94).

Sosyal rol kuramı; insan davranışları üzerindeki cinsiyet kalıp yargıları ve inançların etkisine odaklanan kuramdır. Sosyal rol kuramı, sosyal bir davranıştaki sebepleri anlamaya çalışırken cinsiyet benzerlikleri ve farklılıklarına göre açıklamaktadır. Bu kuramda bir davranış açıklanırken biyolojiden daha ziyade çevre ve sosyal etkiler vurgulanmaktadır (Lippa, 2014:110).

Sosyal rol kuramı; davranışsal olarak kadın ve erkek arasındaki farklılıkların sosyal roller ve cinsiyet kalıp yargılardan kaynaklandığını belirtmektedir. Sosyal rol, bir sosyal kategorideki tüm bireylerden beklenen ve toplum tarafından belirlenmiş ve öğrenilmiş tepkileri ifade etmektedir. Bu

kuramın öncüsü Eagly'e (1997) göre; tüm toplumlarda farklı sosyal rol beklentileri, kadınlar ve erkeklerin farklı davranış biçimleri sergilemesi sonucunu doğurmaktadır. Örnek olarak; birçok kültürde çocuk bakımının yükümlülüğü erkeklere değil kadınlara ait olarak görülmektedir (Dökmen, 2015:52).

Sosyal rol kuramı; siyasal ve sosyal davranış ile tutumlarda gözlenen kadın ve erkek farklılıklarının, kadınların ve erkeklerin farklı sosyal roller üstlenmelerinden kaynaklandığını öne sürmektedir. Kùltürler arası karşılaştırmalarda hem kadınların hem de erkeklerin doğuştan gelen özellikleriyle toplumda onlara uygun görülen rolleri bağdaştırmaya çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Örneğin; kaynak sağlama ve ev işleri gibi iş bölümlerine bakıldığında küçük yaşlardan itibaren kadınlara yemek pişirmek, dikiş dikmek gibi ev ile ilgili beceriler, erkeklere ise ekonomik anlamda kullanabilecekleri beceriler öğretilmektedir. Bu toplumsal rol dağılımları kişiler arası ilişkilerde destek bularak devamlılık oluşturmaktadır (Eagly, Wood ve Diekman, 2000: 130).

2.1.6.4. Sosyal Öğrenme Kuramı

Albert Bandura tarafından ortaya atılan sosyal öğrenme kuramı, toplumsal cinsiyete ilişkin davranışların sonradan öğrenilerek kazanıldığı üzerinde durmaktadır. Kadın ve erkeğin farklı rol kalıpları içinde davranmayı yine toplum içinde kadın ve erkekleri gözlemleyerek öğrendiklerini savunur. Sosyal öğrenme kuramı iki öğrenme metodu olarak edimsel koşullanma ve model alma-taklit etme üzerinde durur. Bandura'ya göre edimsel koşullanma öğrenmenin daha temel bir yolu olarak direkt deneyimlere dayanmaktadır (Bandura, 1977:3).

Edimsel koşullanmada belirleyici olan ödül ve ceza sistemidir. Ödüllendirilen veya olumlu karşılanan (pekiştirilen) davranışın gelecekte tekrar etme olasılığı artmaktadır ve cinsiyetine uygun biçimde davranmayan çocuk cezalandırılmaktadır. Edimsel koşullanmada bazı pekiştiriciler (reinforcement) de önem teşkil etmektedir. Örneğin; toplumsal cinsiyet bağlamında olumlu/uygun kabul edilen davranışlar karşısında onaylama, gülümseme, ilgi

gösterme, övgü ve teşvik etme gibi toplumsal pekiştireçler bireylere istenilen davranışların kazandırılmasında işlevsel rol taşımaktadır (Bayrakçı, 2007: 201).

Sosyal öğrenme kuramcıları cinsiyet-rol sosyalleşmesinin yaşam boyu devam eden bir süreç olduğunu belirtirler. Edimsel koşullanmanın etkilerini, küçük çocukların cinsiyetlerine uygun davranışlar sergilemeleri ile görülebilmektedir. Örnek olarak; oğlan çocuklar ağlayan, bebeklerle oynayan, yemek yapmaya ve dikiş dikmeye ilgi gösteren arkadaşlarıyla dalga geçerler. Benzer şekilde kız çocukları da erkek davranışlarını sergilediklerinde dalga geçilir. Erkekler futbol oynadığında, kendilerini itip kakan kişiye saldırgan davranışlar gösterdiklerinde arkadaşları ve ebeveynleri tarafından onaylanarak ödüllendirilirler. Kız çocukları da oyuncak bebeklere ilgi gösterdikleri, sevimli ve şirin göründükleri zaman onay görürler. Bu davranışlar ödül ve ceza kalıpları ile pekişerek kısa süre sonra çocukların geleneksel erkek ve kadın davranışlarını gösterme oranlarının yükselmesine neden olur (Burger, 2006:561).

Cinsiyet rolü davranışları gözlemsel öğrenme aracılığıyla da öğrenilmektedir. Çocuklar, anne ve babalarını, kardeşlerini, komşularını, oyun arkadaşlarını ve televizyon kahramanlarını izleyerek kadın ve erkekte beklenen davranışların neler olduğunu öğrenirler. Çocuklar henüz çok küçükken en etkili rol modeller anne ve babalarıdır. Bu yüzden kişinin cinsiyet rolü davranışı genelde annesinin veya babasının cinsiyet rolü davranışına benzer. İnsanlar doğdukları günden itibaren toplum tarafından uygun görülen cinsiyet rollerini üstlenmeleri için yoğun bir baskı altında olurlar. Edimsel koşullanma ve gözlemle öğrenmenin beraber kullanımı ile kız çocuklar diğer kız çocukları gibi oğlan çocuklar diğer oğlan çocukları gibi davranma eğilimine girerler (Burger, 2006:563).

Model alma ve taklit çevresel faktörlere dayalıdır. Bandura, bireylerin sergilediği birçok davranışın diğer insanların davranışlarını gözleme ve taklit etme yoluyla kazanıldığını belirtmektedir. Burada öğrenmeyi etkileyen üç farklı model üzerinde durulmaktadır. Bunlar; canlı model, sembolik model ve sözlü direktiflerdir (Bandura, 1977:5). Canlı model; belirli bir davranışı sergileyen gerçek bir kişidir. Kız çocuklarının annelerini, oğlan çocuklarının ise babalarını taklit etmeleri canlı modele örnek gösterilebilir. Sembolik model; bir film veya

televizyonda görülen ünlü biri, bir kitapta yer alan karakter/kahraman kişinin modelleme yapmasında etkili olmaktadır. Sözlü direktifler ise; bireyin nasıl davranması gerektiğine ilişkin açıklamaları içerir (Bayrakçı, 2007: 203).

Bandura'ya göre; modelleme sadece basit bir taklit etme biçimi değildir. Toplumsal cinsiyet farklılıklarının oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Model alınan davranışın hayata geçirilmesinde ise dört süreç belirleyici olmaktadır. Dikkat/ilgi süreci (attentional process), sosyal ve sembolik çevre içinden bireyin model olarak kimi seçip gözlemlediği ve hangi bilgilerin edinildiği üzerinde durmaktadır. Zihinde tutma/hatırlama süreci (retention process) ise; modele ilişkin yapılan gözlem ardından edinilen bilgilerin bireyin hafızasında dönüştürülüp yeniden yapılandırıldığı süreçtir. Üçüncü olarak; üretim süreci (production process), modelin gözlenmesi neticesinde elde edilen ve işlenerek hafızaya yerleştirilen sembol ve bilgilerin davranışa döküldüğü süreçtir. Bu aşamada davranış biçimleri birey tarafından inşa edilerek model alınan kişi ile kıyaslama gerçekleştirilmektedir. Son olarak motivasyon sürecinde (motivational process) ise; modelden devir alınan davranış ve bireyin kendi performansı arasındaki farktır. Örneğin; oğlan çocuklar ev işleri konusunda pek çok kez gözlem yapmalarına rağmen günlük hayatlarında ev işi aktivitelerini oldukça az kullanmaktadırlar. Benzer biçimde, agresif modellerle karşı karşıya kalan oğlan çocuklar bu davranış biçimine kız çocuklarından daha yüksek seviyede adaptasyon göstermektedir (Bussey ve Bandura, 1999:686-687)

2.1.6.5. Bilişsel Gelişim Kuramı

Çocuğun öğrenme sürecinde sosyal öğrenme kuramı çocuğu pasif bir alıcı olarak tanımlarken, bilişsel gelişim kuramcıları ise çocuğun öğrenme sürecinde aktif rol almasına vurgu yapmaktadır. Bilişsel gelişim kuramcılarına göre kendini ve dünyayı anlamlandırma süreci çocuğun kendi bilişsel süreçleriyle gerçekleşir. Bu bilişsel süreçler çocuğun cinsiyet rolünü biçimlendirmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Abbott, 2001:60).

Bilişsel gelişim kuramında Kohlberg'e göre insanlar kendileri ve dünyaya dair tutarlı ve dengeli bakış açısını devam ettirmek için bilişsel tutarlılığa ihtiyaç duyarlar. Bu tutarlılığı devam ettirebilmenin birincil yolu,

toplum tarafından kabul gören, onaylanan özelliklere sahip bir kız çocuğu ya da oğlan çocuğu olmayı keşfetmektir. Bu bakış açısına göre; çocukların davranışları toplumsal cinsiyet kimliğine göre şekil alır. Çocuklar ilk defa kendi cinsiyetlerine dair bilgiyle tanıştıklarında bir kız ya da oğlan çocuğu gibi düşünmek ve davranmak arasında karşılıklı bir etkileşim meydana gelir ve böylece cinsel kimlik oluşur (Güldü ve Ersoy Kart, 2009:105).

Kohlberg'e göre çocukların cinsiyet rolü gelişimleri cinsiyeti etiketleme, cinsiyet kararlılığı ve cinsiyet değişmezliği olmak üzere üç dönemde gerçekleşir (Kilvington ve Wood, 2016:62). Bu dönemleri aşağıda görüldüğü gibi sıralamak mümkündür:

- **Cinsiyeti Etiketleme (Gender Labeling):** Çocuklar iki yaş civarlarında kız veya oğlan olmak üzere iki cinsiyetten birine ait olduğunu anlamaya başlarlar. Fakat bu çocuklar bu dönemde cinsiyetin değişmez olduğunu henüz kavrayamamışlardır (Kilvington ve Wood, 2016:62).

- **Cinsiyetin Kararlılığı (Gender Stability):** Çocuklar üç-dört yaş civarlarında cinsiyetin kalıcı olduğunu kavramakla beraber fiziksel görünümünden etkilenirler. Çocuklar saç ve kıyafet tarzı veya oyuncakları değiştiğinde karşı cinse dönüşebileceklerini düşünebilmektedirler. Örnek olarak; çocuklar elbise giyen bir oğlan çocuğun kız olabileceğini veya saç kesilen bir kız çocuğun oğlan olabileceğini düşünebilirler (Kilvington ve Wood, 2016:62).

- **Cinsiyet Değişmezliği (Gender Consistency):** Çocuklar cinsiyetin kalıcı olduğunu ve kız-oğlan genital farklılıkların varlığıyla ilişkili olan bir durum olduğunu kavrarlar (Lippa, 2014:107).

Bilişsel gelişim kuramına göre; çocuklar cinsiyet değişmezliğini kavradıktan sonra kendilerine benzer algıladıkları aynı cinsiyetteki kişileri model alarak taklit ederler. Bu modeller ile oluşan duygusal bağ seçici taklit süreçlerini hızlandırır. Çocuklar cinsiyet rollerini ve kendilerine dair olan algılarını, modelleri taklit yoluyla öğrenir ve özdeşim sağlarlar (Smith, Hoeksema ve Loftus, 2019:96).

Bilişsel gelişim kuramına yapılan en büyük eleştiri bireyin bulunduğu kültürü ve bu kültürün etkisinin görmezden gelinmesidir. Kuramın kültürel özellikleri, farklılıkları göz önünde bulundurmadan çocukların aynı bilişsel evrelerden geçtiğini iddia etmesidir (Smith, Hoeksema ve Loftus, 2019:96).

2.1.6.6. Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı

Sandra Bem'in "Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı" na göre; cinsiyet kimliğini kazanmak için, çocuklar kendilerini ve diğer kişileri kadınlar ve erkekler şeklinde etiketlemeyi başarmak zorundadırlar. Bu kurama göre; bir kültür kadınlar ve erkekler arasındaki ayırımı vurguluyor ise çocuklar kültürün kendilerine ve diğer kişilere ilişkin bilgi süreçlerini ve cinsiyetleri ile bağlantılı olan şeyleri öğrenerek büyürler (Güldü ve Ersoy Kart, 2009:105).

Toplumsal cinsiyet şeması, çocuğun 18. ayları döneminde kadın ve erkek arasında gördüğü farklılıkları ayırt etmesi; insanları, nesnelere ve faaliyetleri toplumsal cinsiyete göre kategorize etmesi ile başlar. Şemalar iki-üç yaş döneminde tam olarak gelişir. Çocuğun toplumsal cinsiyet şemasını oluşturması açısından toplumsal cinsiyet devamlılığını anlamış olmasına gerek yoktur. Bu kuram Kohlberg'in bilişsel gelişim kuramından bu yönüyle ayrılmaktadır (Bee ve Boyd, 2009:582).

Şema; kişinin algılarını düzenleyen ve yönlendiren bilişsel bir yapıdır. Bir şema, aldığı bilgiyi şema ile ilişkili terimlerle araştırmaya ve özümsemeye hazır oluş durumunu sağlar. Belli bir şema aralığı ile bilgiyi işlemek için hazır olan kişiler, şemayı hemen kodlayabilirler, şemaya ilişkin kategorileri örgütleyebilirler ve şemaya dair farklılaşmış yargılarda bulunabilirler. Bilgiyi toplumsal cinsiyet şemasına göre işleme ise özellik ve davranışları kadınsı ve erkeksi kategorileri ile işlenir. Cinsiyet ile alakalı olmayan şeyler bile kadınsı ve erkeksi kategorilerine sokularak işlenir. Örnek olarak; "bülbul" ve "nazik" gibi özellikler kadınsı, "kartal" ve "atılgan" gibi özellikler erkeksi kategorilerinde değerlendirilir. Toplumsal cinsiyet şeması da kadın ve erkek özelliklerinin algılanmasında ve bilginin işlenmesinde temeli oluşturan bir çerçeve olarak değerlendirilir (Pehlivan, 2017:506).

Toplumsal cinsiyet şema kuramı, sosyal öğrenme kuramı ile benzerlik göstermektedir. Toplumsal cinsiyet şema kuramına göre; öğrenme süreci ile çocuklar bir cinsiyet şeması geliştirirler ve bu şemalar cinsiyete dayalı özellikleri betimler. Kültürün tanımlamalarındaki kadınsılık (feminenlik) ve erkeksilik (maskülenlik) durumlarına göre çocuk kendisine dair mevcuttaki bilgilerini analiz eder ve örgütler. Bundan dolayı hem toplumsal cinsiyet kuramının hem de bilişsel gelişim kuramının cinsiyetleri tipleştiririnin çocuktaki bilişsel bilgi işleme sürecine aracılık ettiğini söylemek mümkündür (Güldü ve Ersoy Kart, 2009:106).

Toplumsal cinsiyet şemasını ebeveynler ve öğretmenler doğrudan öğretmemektedirler. Çocuklar bu şemaları kültürün getirdiği günlük uygulamalar yolu ile öğrenmektedirler. Çocuklar bu yolla toplumsal cinsiyet şemasını kendilerinde uygulamayı ve benlik kavramlarını örgütlemeyi de dişillikleri veya erillikleri çerçevesinde öğrenirler. Kuram, çocukların cinsiyet gözü ile dünyaya bakmasını öğrenmesinde kültürün etkisine vurgu yapar. Bu açıdan toplumsal cinsiyet şeması kuramı bir cinsiyet ayrıştırma kuramı olduğu kadar toplumsal cinsiyet kimliği kuramıdır (Smith, Hoeksema ve Loftus, 2019:97).

Cinsiyet ayrıştırma, çocuğun kendisini ve karşı cinsi algılaması cinsiyet şemasına uygun biçimde gerçekleşir. Bu şemalar içselleştirilerek bir dizi alışkanlıkları oluşturur. Sosyalleşme sürecinde kızlar ve oğlanlar farklı cinsiyet tiplmeli davranışlar geliştirirler. Çocuklar içinde buldukları toplumun kültürel özelliklerine uygun kadınsı veya erkeksi davranışlar geliştirirler. Bu oluşan şemalara uygun davranış ve tutumlar sergilerler (Maccoby, 2000:398).

Cinsiyet ayrıştıran bireyler (eril/dişil) kendilik değerlerini geleneksel cinsiyet rollerine uygun olarak belirlerler. Bu bireyler için cinsiyet, sosyal dünyalarındaki önemli boyutlardan birini oluşturmaktadır. Cinsiyet ayrıştırmayan bireyler (androjen) kendilik değerlerini geleneksel cinsiyet rollerine göre benimsememektedirler. Cinsiyet ayrıştırmayan birey için cinsiyet önemli bir boyutu oluşturmamaktadır. Örnek olarak; cinsiyete uygun kıyafetler seçmek cinsiyet ayrıştıran birey için önemli olmakta iken cinsiyet ayrıştırmayan birey için aynı önemi taşımamaktadır (Leone ve Robertson, 1989:611).

2.1.6.7. Çok Faktörlü Toplumsal Cinsiyet Kimliği Kuramı

Toplumsal cinsiyet özelliklerinin tek veya iki faktörle açıklanamayacağına vurgu yapan Spence (1993), çok faktörlü toplumsal cinsiyet kimliği kuramını öne sürmüştür. Bu kurama göre toplumsal cinsiyet kimliği, birbiriyle ilişkili olan birçok faktörden oluşmakta ve bu doğrultuda da söz konusu faktörler dört önemli boyutta açıklanmaktadır. Bunlar aşağıda görüldüğü gibi açıklanmaktadır:

1. Toplumsal cinsiyet kimliği veya benlik kavramı (bireyin kadınsılık ve erkeksilik hissi)
2. Araçsal ve ifade edici kişilik özellikleri (kalıp yargı olarak kadın veya erkekle bağlantılı olduğu düşünülen özellikler)
3. Toplumsal cinsiyetle ilişkili ilgiler, rol davranışları ve tutumlar
4. Cinsel yönelim

Spence'e (1993) göre; gerçekte bireyin biyolojik cinsiyetine uygun biçimde kadınsı veya erkeksi yanları olduğu gibi, biyolojik cinsiyetine uymayan karşıt cinsiyet rol yönelimleri de olabilmektedir. Fakat buna rağmen birey kendisini yine de biyolojik cinsiyetine uygun olarak kadınsı veya erkeksi olarak tanımlamakta, bireyin benlik kavramı da buna göre oluşmaktadır. Bireyin özellikleri, toplumsal cinsiyet kimliğini oluşturan faktörlerin bazılarında ağırlıklı olarak kadınsı bazılarında da erkeksi bir biçimde ortaya çıkabilmektedir. Örnek olarak; bireyin kişilik özellikleri kadınsı bir çizgi gösterirken, ilgilerinin veya tutumlarının bir kısmı erkeksi çizgiler taşıyabilmektedir. Fakat bireyin bütüncül benlik kavramı, biyolojik cinsiyeti ile paralellik gösteren yöndedir (Edwards ve Spence, 1987:148).

2.2. Psikolojik İyi Oluş İle İlgili Kuramsal Çerçeve

Psikolojik iyi oluş, Seligman'ın öncülüğünü yapmış olduğu olumlu psikoloji akımının önem kazanması ile beraber, psikolojinin sadece hastalık ve zayıflık ile ilgili olmadığı, bireyin sağlıklı ve güçlü taraflarını da geliştirerek potansiyellerini gösterebileceği görüşleriyle vurgu yapılmış olan bir kavramdır.

Psikoloji tarihinde depresyon, madde bağımlılığı, kaygı bozuklukları gibi ruh sağlığıyla alakalı hususlarda oldukça fazla araştırmaların varlığına vurgu yapan Seligman, sağlıklı ilişkiler, olumlu duygulanım ve umut gibi hususların oldukça az vurgulandığını belirtmektedir. Son zamanlarda bu doğrultuda yapılan araştırmalarda, pozitif psikoloji şemsiyesi altında iyi yaşam ve iyi yaşamı sağlayan olumlu duygular, olumlu karakter özellikleri gibi unsurlar üzerinde durulmaktadır (Seligman ve diğerleri 2005:415).

Mutluluk, birçok insan için yaşam amacını oluşturduğundan bilim insanları ve politika yapıcılar son on yıllarda mutluluk araştırmalarına oldukça önem vermişlerdir. İyi oluş çalışmalarına yönelik türlü yaklaşımlar geniş ve belirli olmayan tanımlamalara yol açmış, araştırmacılar iyi oluş ile eş anlamlı “mutluluk”, “yaşam niteliği” veya “yaşam doyumu” gibi anlam olarak benzer kavramlar kullanmışlardır. Aynı zamanda kimi araştırmacılar iyi oluşun çok yönlü yapısını görmezden gelerek tek bir yapıyla (daha çok yaşam doyumu) eş tutmuşlardır ve iyi oluşun öbür önemli unsurlarını maalesef ihmal etmişlerdir. Seligman, mutluluk ve iyi oluş kavramlarını ayırtmış ve her biri için ayrı kuram önermiştir. Gerçek mutluluk; olumlu duygu, anlam ve bağlılık olarak üç etmenden oluşmaktadır. İyilik hali ise mutluluktan farklı olarak ölçülebilen beş etmenden; olumlu duygular, bağlılık, ilişkiler, anlam ve amaç-başarıdan oluşan bir yapı olarak tanımlanabilir (Forgead ve diğerleri 2011:81).

Çok yönlü ve karmaşık bir kavram olan iyi oluşu öncelikle anlama ihtiyacı bulunmaktadır. İyi oluş, ideal olan yaşam biçimi ve fonksiyonlarla alakalı karmaşık bir yapıdır. İyi oluş ile ilgili yapılan araştırmalar iki genel bakış açısını ele alarak ortaya konmuştur. Bunlar; hedonik yaklaşım (öznel iyi oluş), mutluluğa odaklanan, mutluluğu zevk alma ve acıdan kaçınma ile ilgili iyi oluş tanımlamaları ve mutluluk üzerine odaklanmıştır. Eudaimonik yaklaşım (psikolojik iyi oluş) ise anlam ve kendini gerçekleştirme üzerine odaklanarak bireyin tam olarak işleyiş derecesi açısından refahı ile ilgili iyi oluş tanımlamalarıdır (Ryan ve Deci, 2001:142).

İyi oluş, bireyin yaşamını nasıl değerlendirdiğiyle yakından ilişkilidir. Mutluluğa ulaşabilmesinde ise kişinin hedefleriyle ve bu hedeflere hangi oranda ulaşabildiği ile ilgili fikirleri arasındaki uyum veya uyumsuzluğun rolünün

belirleyici olduğu öne sürölmektedir (Rask, Astedt-Kurki ve Laippala, 2002: 255).

Psikolojik iyi oluş; bireyin yaşam amaçlarına sahip olup olmadığını, potansiyellerini gerçekleştirip gerçekleştirmediğini, öbür insanlarla olan ilişkilerinin niteliğini ve kendi yaşamına dair sorumluluk hislerini içerir. Psikolojik iyi oluş kavramıyla olumlu duygulanım, olumsuz duygulanım ve yaşam doyumunun basit bir birleşiminden ziyade yaşam tutumlarını içeren çok boyutlu olan bir yapıdan bahsedilmektedir (Ryff ve Keyes, 1995:719).

2.2.1. Kişilik Kuramları Açısından Olumlu Psikolojik Sağlık

Psikanalitik kurama göre; psikolojik anlamda sağlıklı bir kişinin id, ego ve süper egosu, ego liderliğinde görelî bir uyum içerisinde işlemektedir. Aynı zamanda kişilik gelişim sürecini sağlıklı geçirebilmek, psikoseksüel dönemleri de sağlıklı bir biçimde geçirmiş olmayı gerektirmektedir. Freud, yaşam süresince bazı güçlük veya mutsuzluğun yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu, fakat olumlu psikolojik sağlığı olan kişilerin her şeye rağmen “sevmek” ve “çalışmak” gibi eylemlerden zevk aldıklarını ifade etmiştir (Geçtan, 1997:98).

Jung, Freud tarafından önerilen kişisel bilinçdışı haricinde bilinçdışının bir parçası olan ve tüm insanlarda ortak olan, öncelikle Jung tarafından arketiplerden veya tüm insanların dünyayı kavramsallaştırmada kullandığı temel kategorilerden oluşan kollektif bilinçdışının olduğunu varsaymıştır. Bununla beraber Jung, herbirimizin harmanlanmış halde kadınsı ve erkeksi özelliklere sahip olduğumuzu öne sürmüştür. Jung, ayrıca çeşitli kişilik özelliklerini kategorize etmiştir. Bunların içinde en önemli olanlar dışa dönüklük (dış dünyaya doğru yönelim) ve içe dönüklüktür (içsel öznel dünyaya doğru yönelim). Bu kişilik boyutları çok önemli olarak kabul edilmeye devam etmektedir (Kring ve diğerleri, 2015:20).

Bireysel psikoloji olarak bilinen Adler’in kuramına göre; insanların ayrılmaz bir şekilde toplumlarına bağlı olduklarını öne sürölmektedir. Adler, insanların içindeki potansiyeli iyi kullanmaktan doğan memnuniyetin toplumun iyiliği için birşeyler yaparken bulunduğunu belirtmiştir. Adler de Jung gibi hedeflerin önemine vurgu yapmıştır. Adler’in çalışmasının merkezi ögesi olarak

bireylerin mantıksız ve yanlış olan düşüncelerin değişimine odaklanmaktadır. Adler, daha iyi hissetmenin ve davranmanın mantıklı düşünmeye bağlı olduğunu vurgulamıştır (Kring ve diğerleri, 2015:20).

Gelişim sürecini çözülmesi gerekli belirli krizlere bölünmüş ve hayat boyunca süren bir süreç olarak ele alan Erikson(1984) ise; benliğin yaşamın belli dönemlerinde yaşa ve duruma göre değişikliğe uğradığını belirtmektedir. Psikososyal gelişim dönemleri biçiminde adlandırmış olduğu dönemlerin, bir önceki aşamanın etkisiyle şekillendiğini ve benliğin sekiz evrede geliştiğine vurgu yapmaktadır. Her evrede benlik, evreye has zorluklar olarak bazı psikososyal bunalımları atlatmakta, problemleri çözmekte ve gelişimini tamamlamaktadır. Bu sekiz evreyi aşağıda görüldüğü gibi belirtmek mümkündür (Geçtan, 1997:100-106);

1. Temel güvene karşı güvensizlik
2. Özerkliğe karşı utanç veya çekingenlik
3. Girişime karşı suçluluk duygusu
4. Yeterliliğe karşı aşağılık duygusu
5. Kimliğe karşı kimlik karmaşası
6. Yakın ilişkilere karşı soyutlanma
7. Üretkenliğe karşı durgunluk
8. Ego bütünlüğüne karşı umutsuzluk olarak ifade etmektedir.

Erikson'a göre; kişilik bu sekiz dönemin tümünde gelişimini sürdürür ve bir dönemde olumsuz yaşanan denge sonraki bir dönemde olumlu yöne doğru çevrilebilir. Her dönemin başarısı, bir önceki dönemin başarısı ile doğru orantılı olmakla beraber dönemlerin özellikleri olarak sağlıklı olanların sağlıksızlardan daha fazla olması bireyin psikolojik sağlığını belirlemektedir (Geçtan, 1997:100-106).

İnsancıl kuramcılardan Rogers; yaşamımızda iyi bir doyum noktasına ulaşmak için insanların doğal bir çaba gösterdiğini savunmuştur. Bu hedefe ulaşan insanlara “potansiyelini tam kullanan kişi” adını vermiştir. Potansiyelini tam kullanan kişilerin yeni deneyimlere açık ve kendi duygularına güvenen kişiler olduğunu belirtmektedir. Bu kişiler, duygularını başka insanlara göre daha derin ve yoğun bir biçimde yaşarlar. Bu hem olumlu hem olumsuz duygular için geçerlidir. Yani; potansiyelini tam kullanan kişiler de öfkelerini kabul eder ve dışa vururlar. Başka türlü davranmak kendilerini duygularından tamamen koparmak anlamına gelir. Rogers’a göre bu duyarlılıktan dolayı potansiyelini tam kullanan kişiler yaşamlarında daha büyük zenginlik yaşarlar (Burger, 2006:425).

İnsancıl kuramcılardan Abraham Maslow; meslek yaşamının büyük bölümünde insan kişiliğini anlamaya çalışan diğer yaklaşımların eksikliklerini gidermek üzere çalışmalar yürütmüştür. Maslow; psikolojinin kişiliğin mutlu ve sağlıklı boyutuna nasıl katkıda bulunabileceği sorularına cevaplar aramıştır. Freud’un insan doğasına dönük karamsar ve kasvetli görüşlerinin yerine iyimser ve neşeli bir tablo üzerine yoğunlaşmıştır. Maslow’da bilinç dışı dürtülerin varlığını kabul etmiş ancak dikkatini kişiliğin bilinçli boyutlarına yoğunlaştırmıştır (Burger, 2006:429). Maslow kişilerin ihtiyaçlarını beş temel sınıfa ayırmıştır. Böylece ihtiyaçlar hiyerarşisi ortaya çıkmıştır. Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki ihtiyaçlar öncelik sıralamasına göre aşağıda görüldüğü gibidir:

1. Fizyolojik İhtiyaçlar: Açlık, susuzluk, nefes almak, uyumak en önemli gereksinimlerdir. Daha yüksek gereksinimlere ulaşmak için öncelikle bunları tatmin etmek gerekmektedir.

2. Güven İhtiyacı: Fizyolojik ihtiyaçlar karşılandığında güven gereksinimimiz baskın hale gelir. Bunlar; emniyet, istikrar, korunma, yapı ve düzen, korku ve karmaşadan kurtulma gereksinimidir.

3. Ait Olma ve Sevgi İhtiyaçları: Maslow’a göre iki tür sevgi ihtiyacı vardır. Biri; açlık gibi bir yetersizlik üzerine kurulu olan “yetersizlik sevgisi”dir.

Diğeri; sahiplenici ve bencil olmayan, yetersizlikten çok büyümeye dayanan “varlık sevgisi”dir.

4. Saygı İhtiyacı: Maslow bu ihtiyacı da ikiye ayırmıştır; kendini yeterli ve başarılı algılama ihtiyacı, beğenilme ve saygı duyulma ihtiyacı. Maslow’a göre; para, eş ve arkadaşlara sahip bir insan; öz saygı ve beğenilme gereksinimini karşılayamazsa aşağılık duygusuna kapılır ve cesareti kırılır.

5. Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı: Maslow’a göre tüm bu ihtiyaçlar karşılandığında yeni bir hoşnutsuzluk ve rahatsızlık başlar ve bireyler kendilerini gerçekleştirme çabasına girerler. Maslow, çok az sayıda insanın potansiyellerini tam olarak gerçekleştirebildikleri bir konum olan kendini gerçekleştirme noktasına ulaştığını öne sürmektedir (Burger, 2006:430-435). Maslow, bu ihtiyaçları şekil 2.1. de görüldüğü gibi sıraya koymuştur.

Şekil 2.1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi

Kaynak: Burger, J. M. (2006:432)

Abraham Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinin alt kısımlarında bireysel ihtiyaçlar yer alırken hiyerarşinin üst kısımlarında daha entellektüel ve sosyal ihtiyaçlar yer almaktadır. İnsanların temel fizyolojik gereksinimleri tatmin edilmedikçe sosyal gereksinimlerin karşılanması beklenemez. Üzücü gerçek insanların yetersizlik duygularını tümüyle kabul etmeleri sonucu kendilerini yetersiz görürler ve öbür insanlar kadar değerli olmadıklarına karar verirler. Örneğin; okuryazarlık becerisi gerektirmeyen işleri tercih ederler. Bu

çoğunlukla bireyin akademik eğilimli olmaması ile alakalı bir durum değildir. Kişi eğer yüksek zekâ düzeyine sahip ise kabul konusunda sıkıntı yaşayabilir ve yaptığı iş onun için sıkıcı ve belki de bayağı olduğunu düşündüğünden dayanılmaz bir hal alabilir (Lawrence, 2000:6).

Görünürde kişilik kuramcıları tarafından işlenen başlıkların her biri iyilik haliyle bir biçimde bağlantılı olsa da kimi kuramcılar özellikle kişilik değişkenleri ile mutluluk arasındaki bağlantıya eğilimlerdir. “Duygusal etkilenirlik” üzerine yapılan araştırmalar; kişilerin olumlu ve olumsuz duyguları yaşama derecesini etkileyen kararlı bireysel farklılıkları belirlemişlerdir (Burger, 2006:688).

Olumlu duyuş özellikleri yüksek olanların; aktif, hoşnut ve yaşamlarında doyuma ulaşmış oldukları görülür. Olumsuz duyuş düzeyi yüksek olanların ise sıklıkla öfke, suçluluk ve üzüntü duydukları görülür. Birkaç kişilik değişkeni mutlulukla ilintili bulunmuştur. Batı kültürlerinde doyum bir öz saygı sorunudur; öz saygısı yüksek düzeyde olan kişiler düşük düzeyde olan kişilere göre kendilerinden ve yaşamlarından daha hoşnutlardır (Burger, 2006:688).

2.2.2. Psikolojik İyi Oluş Yaklaşımları

Psikolojik iyi oluş, hayatta karşı karşıya kalınan varoluşsal meydan okumaları (anamlı amaçları sürdürme, kişisel gelişim ve öbürleriyle nitelikli ilişkiler kurma vb.) yönetme olarak tanımlanmıştır. Ryff'in öne sürdüğü psikolojik iyi oluş modelinde altı boyut bulunmaktadır. Bunlar; öz-kabul, öbürleriyle pozitif ilişkiler, özerklik, çevresel kontrol, yaşam amacı ve kişisel gelişimdir. Psikolojik iyi oluş ile alakalı anahtar kavramlar; insan gelişimindeki görev ve güçlükleri oluşturan gelişim teorileri; kendini gerçekleştirme, olgunlaşma, tam işlevsellik veya bireyselleşmenin araştırıldığı klinik açıklamalar ve ruh sağlığı açısından olumlu kriterlerin belirleyicilerinden oluşturulmuştur (Telef, 2013:375).

İyi oluşa dair bu çok yönlü görüş açısıyla Ryff, kişilik ve gelişim kuramcılarının olumlu psikolojik sağlığa dair kuramsal açıklamaları yönünde “Çok Boyutlu Psikolojik İyi Oluş” yaklaşımını geliştirmiştir. Bu yaklaşımında Ryff, Maslow'un kendini gerçekleştirme, Allport'un olgunlaşma, Rogers'ın tam

işlevde bulunma ve Jung'un bireyleşme kavramlarından; Erikson'un psikososyal aşamaları, Buhler'in temel yaşam eğilimleri, Neugarten'in yetişkinlik ve yaşlılıktaki kişilik değişimindeki özellikleri ile Jahoda'nın belirlemiş olduğu olumlu psikolojik sağlık ölçütlerinden faydalanmıştır (Ryff ve Keyes, 1995: 719). Olumlu psikolojik işleyişin altı ayrı bileşeni vardır. Bu bileşenler aşağıda görüldüğü gibidir (Ryff ve Keyes, 1995:720);

- **Öz Kabul:** Kişinin benliğine karşı olumlu bir tutuma sahip olması, kendisinin iyi ve kötü özelliklerini içeren birçok yönünü kabul etmesi.
- **Kişisel Gelişim:** Kişinin ve geçmiş yaşamının olumlu değerlendirmelerini içeren bir iyilik genişliğini, insan olarak sürekli büyüme ve gelişim hissi.
- **Hayatın Amacı:** Kişinin hayatının amaçlı ve anlamlı olduğu inancı.
- **Diğerleriyle Olumlu İlişkiler:** Başkalarıyla kaliteli ilişkilere sahip olmak.
- **Çevresel Uсталık:** Birinin yaşamını ve çevresini etkili biçimde yönetme kapasitesi.
- **Özerklik:** Kendini belirleme duygusu.

Literatür incelendiğinde psikolojik iyi oluşa ilişkin sınırlı ölçme araçları olduğu görülmektedir. Ryff (1989) tarafından geliştirilmiş olan psikolojik iyi oluş ölçeklerinin olmasına rağmen Diener ve arkadaşları (2019, 2010) yeni bir ölçek geliştirme sebeplerini şöyle ifade etmişlerdir; geliştirmiş oldukları bu ölçeğin psikolojik iyi oluş ölçeklerine göre hem daha kısa olması hem de mevcuttaki psikolojik iyi oluş ölçeklerinde bulunmayan “bağlı ve ilgili olma” ve “iyimserlik” gibi bazı unsurları da kapsamasıdır. Mevcuttaki iyi oluş ölçümlerini tamamlayıcı, sosyo-psikolojik iyi oluşu ölçmek için geliştirildiği belirtilmektedir. Diener ve arkadaşlarının geliştirmiş olduğu ölçek çeşitli iyi oluş teorilerinin ortaya koyduğu temel bileşenleri kapsayacak biçimde oluşturulmuştur (Telef, 2013:375).

2.3. Benlik Saygısı ile İlgili Kuramsal Çerçeve

2.3.1. Benlik Kavramı

Benlik kavramı, bireyin kendini nasıl algıladığı ve değerlendirdiği ile ilgilidir. Benlik, kişinin deneyimlerinden çıkartılan düzenlenmiş bir bilişsel yapı olarak ta ifade edilmektedir (Oktan ve Şahin, 2010:545).

Psikoloji literatüründe oldukça sık karşılaşılan benlik, psikolojinin çalışma alanlarında merkezi bir öneme sahip kavramlardan biridir. 1890'lı yıllarda William James'in öncülüğünde başlamış olan benlik incelemeleri, önemli gelişmeler göstermekle beraber kavramın işlevsel tanımları ve terminolojisi üzerinde henüz bir kavram birliğinin oluşmadığı görülmektedir (Soğukpınar, 2014:13).

Freud, yapısal modeli oluşturarak kişiliği benlik (ego), alt-benlik (id) ve üst-benlik (süperego) olarak ayırmıştır. Her biri ayrı bölümler olarak değil bir bütün olarak işlevini yerine getirmektedir. Kişiliğin; id biyolojik, ego psikolojik, süper ego ise sosyal bileşenidir. İd; içgüdüsel gereksinimlerin tatmin edilmesine yöneliktir. Haz alma ilkesi baskındır. Ego; dış dünyanın gerçekliğiyle ilişkilidir. Gerçeklik ilkesine göre çalışır. Gerçekçi ve mantıklı düşünceler üretir ve gereksinimleri karşılamak üzere planlar yapar. Süperego ise; kişiliğin yargılayıcı kısmıdır. Gerçeklikten çok idealleri baz alır. Anne-babaya ve topluma ait standartların iç merkezi haline gelen süper ego, daha sonra psikolojik ödüllendirme ve cezalandırmayla ilgilenir. Ödüllendirme; kendine saygı göstermek, cezalandırma ise; suçluluk ve kendini aşağılama duygusudur (Corey, 2007:69-70).

James (1980), benliğin “bilen benlik” ve “bilinen benlik” olmak üzere iki boyutlu olduğunu ve bilimin konusunun “bilinen benlik” olması gerektiğini öne sürer. James, ilk kez benliği, fiziki, sosyal, duygusal ve zihinsel nitelendirmeye tanımlanan “benim” ile algılama, düşünme, hatırlama fonksiyonlarını içeren “ben” i eş zamanlı bir gelişim olarak tanımlar. Bu yapı içerisinde “bilen benlik” özne, “bilinen benlik” nesne olarak ele alınır. Bilim konusunun nesne olma özelliğinde olması gerektiğinden psikolojinin alanındaki benlik konusu bilinen

benlik alanıdır. James'e göre, benliğin üç yönü bulunmaktadır. Bunları aşağıda görüldüğü gibi açıklamaktadır (Epstein, 1973:406);

- **Maddesel Benlik:** Bireyin, öbür bireyler ve maddesel şeylerle özdeşleşmesidir. Örnek olarak; bir iş insanının büyük maddi kayıplar sonucu iflas etmesi ve intihara kalkışması gibi.

- **Ruhsal Benlik:** Subjektif olup kendimizi algılama ve değerlendirme biçimimizin nasıl olduğunu içerir.

- **Sosyal Benlik:** James (1980) şöyle açıklamaktadır; “İnsanın onu tanıyan ve zihninde imajını taşıyan bireyler kadar sosyal benliği vardır. Ancak; imajları taşıyan bireyler doğal olarak gruplara ayrıldığı için pratik açıdan o kişinin düşüncelerine önem verdiği birbirinden farklı kişiler ya da gruplar kadar çeşitli sosyal benliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Genellikle kişi, bu çeşitli grupların her birine kendisinin farklı bir yanını gösterir. Kendimizi çocuklarımıza, arkadaşlarımıza gösterdiğimiz gibi; müşterilerimize, çalışanlarımıza göstermeyiz. Bu, insanın pratik açıdan ne olduğunu ortaya koymaktadır” (Bacanlı, 2004:11-12).

Allport (1961), ego ve benlik yapılarının bileşiminden oluşan “proprium” kavramını öne sürmüştür. Proprium; insana özgü, kişiliğin içsel bir birlik oluşturan tüm yanlarını içerir. Allport, benlik kavramını karşılayan yedi proprium duygusundan bahseder. Bu duyguların zamanla gelişip birbiriyle kaynaştığını ve bir bütün oluşturduğunu öne sürer. Bunlar; bedensel benlik, kendini tanıma, benliği geliştirme, ego sınırlarının genişlemesi, akılcı olma, benlik imgesi, uygun çaba (kendini bulma) şeklindedir. Allport'un öne sürdüğü benliğin bu yanları, bir bütün olarak işlerler. Kişinin duyguları bu bütünün içinde yer alır ve proprium kişinin hayatını anlamlı biçimde devam ettirmesine imkan sağlar ve bu bireyin benliğinin bütünlük kazanması olarak açıklanmaktadır (Geçtan, 1997:67).

Rogers'a (1951) göre; benlik, bireyin çeşitli kişilik özelliklerinin kendisinde bulunma düzeyi konusundaki değerlendirmelerinin bütünü veya kısaca, bireyin kendini nasıl algıladığı ile ilgili tanımlamadır. Rogers'ın geliştirdiği ve kişinin dışarıdan değerlendirilerek değiştirilebileceği görüşüne

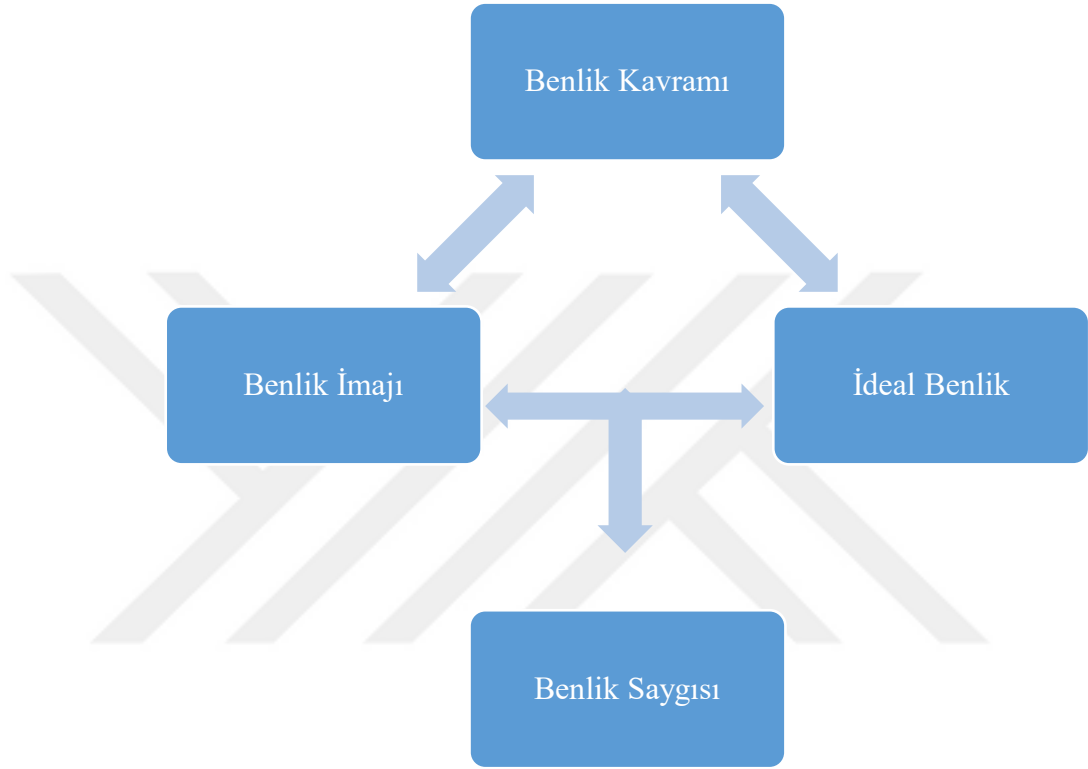
karşıt olan “Benlik Kuramı”, benlik kavramını davranışın en önemli belirleyicisi olarak saymaktadır. Yani bu kurama göre birey, benlik kavramına uygun şekilde davranış gösterir. Benlik kavramı, bireyin kendini bildiği andan başlayarak çevresi ile etkileşimiyle oluşur ve kişi çevresini bu oluşan benlik kavramına uydurarak algılar; benlik kavramına uyan yaşantıları benliğine özümler (sembolize eder), uygun olmayanları ya yadsır ya da benlik kavramına uyacak biçimde değiştirir (Kuzgun Meyvacıoğlu, 1983:1).

Literatürde kültürel olarak iki tür benlikten bahsedilmektedir. Bunlar; bireyci ve ilişkili benlik olarak açıklanmaktadır. Batı kültürünün birçoğunda yaygın olarak ayrışık benlik yapısında başkalarından ayrılmış bireyci benlik kendine ve içgüdülerine güvenir, kararlarını kendi başına verir ve bu kararların arkasında durur. Bireyci kültürlerde benlik diğerlerinden açıkça ayrı durmaktadır. İkinci tür benlik olarak değerlendirilen ilişkili benlik yapısında ise; öz güven, öz değer ve doyum kavramları Batı’da tanımlanandan çok daha başka anlamlar taşır. Grubun üyesi olarak var olmak; kendi başına, farklı bir birey olmaktan daha önemlidir. Bireyin ait olduğu gruplara ve genel olarak mevcut ilişkilere uyum göstermesi, diğerlerinin duygularına duyarlı olup ona atfedilen görevleri, rolleri ve ondan beklenen davranışları gerçekleştirmesini sağlar. Bu iki tür benliğe ek olarak Kağıtçıbaşı üçüncü bir tür benlik yapısı eklemiştir; hem ilişkisel hem de özerkliği içeren benlik yapısı; bu modelde bireyci ve toplulukçu özellikler bir arada var olabilir (Kağıtçıbaşı, 2005:361-362).

Lecky’e (1951) göre; kişinin davranışlarını belirlemenin en temel yolu kişinin benlik fikrinin bilinmesidir. Benlikle alakalı bu fikirlerdeki uyum düzeyi önem teşkil etmektedir. Sağlıklı bir ruh durumu için bireyin benlik tasarımı ile özellikle bireyin ne olması, nasıl davranması gerektiğine dair kendisine mal ettiği değer yargıları (ideal benlik) ile gerçek yaşantıları arasındaki ahenk ve tutarlılık önemlidir. Bir kişi ne kadar kendi benlik tasarımına uygun davranışlar sergileyebilirse kendisini o denli iyi hisseder, ideal benliğine ne kadar uyum sağlayamaz ve ters düşen yaşantılar içinde ise o denli huzursuz ve kaygılı olur. Kişi kendi değer yargıları ile ideal benliğine uygun davranış ve yaşantı içinde olursa kendine olan saygısını, güvenini ve mutluluğunu artırır. Ruh sağlığı yerinde olan kişi; kendi benlik tasarımına uygun ve az çok duyarlı kalabilen

kişidir. Benlik kavramı, bireyin nitelikleriyle ilgili hissettikleriyle birlikte, fiziksel ve zihinsel niteliklerinin farkındalığı biçiminde tanımlanır. Dolayısıyla benlik kavramı; benlik imajı, ideal benlik ve benlik saygısını kapsayan bir şemsiye gibi tanımlanabilir (Lawrence, 2000:2-4).

Kaynak: Lawrence, D. (2000:2)

Şekil 2.2. Benlik Kavramı

Şekil 2’de de görüldüğü üzere bireyin benlik saygısı, benlik imajı ve ideal benliği arasındaki ilişkiye bağlıdır. Benlik imajı bireye “kimsiniz?” sorusu sorulduğunda kendisini öbür insanlardan benzersiz kılan zihinsel ve fiziksel özelliklerini sıralamasıdır. İdeal benlik; bireyin arzuladığı yetenekler ve davranışlarının ideal değerlerinin toplamıdır. Benlik saygısı ise; kişinin benlik imajı ile ideal benliği arasındaki farkı değerlendirmesidir. Benlik saygısının iki boyutundan olan kişiliğe güven ve yeteneğe güvenin düzeyi yüksek olursa benlik saygısı da yüksek olur (Lawrence, 2000:2-4).

2.3.2. Benlik Saygısı

Psikoloji ve psikiyatri literatüründe, benlik saygısının farklı terimlerle ifade edildiğini görmekteyiz. Çoğunlukla “self-esteem” kavramı ile ifade edilmekte olan benlik saygısı, aynı zamanda “selfrespect”, “self-regard”, “self-confidence” kavramları ile de ifade edilmektedir. Bu terimlerin Türkçe karşılıkları; benlik saygısı, kendilik saygısı, öz saygı, öz değerlilik duygusu biçiminde ifade edilmektedir. Kendini kabul, kendini önemli görme gibi kavramlarla betimlenen veya bu kavramları da içeren bir üst kavram olarak ifade edilebilir. Benlik saygısı; benliği kabul, öz güven, değerlilik duygularının toplamı gibi düşünülebilir (Çevik Demir, 2013:18).

Psikanalitik kuramda, benlik saygısı gelişiminin süperego gelişimiyle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Benlik saygısını içeriden düzenleme görevini süperego geliştikçe üstlenir. Artık kendisiyle ilgili memnuniyetin tek yolu başkaları tarafınca seviliyor olmak değil, doğru olanı yapmış olma duygusudur. Bireyin süperegosu tarafından cezalandırılmış olması acı veren ve benlik saygısının azalmasına yol açan bir durum olarak gelişir. Yani; ego, süperegoya karşı suçluluk hissettiğinde benlik saygısı azalmaktadır (Çevik Demir, 2013:22).

Benlik saygısı, benliğin duygusal boyutudur. Birey, kim olduğu ile ilgili belirli fikirlere sahip olmasının yanı sıra, kim olduğu ile ilgili belirli duygulara sahiptir. Böylelikle benlik saygısı, bireyin kendi benliğini beğenme ve değerli bulma derecesi anlamına gelmektedir (Adams, 1995: 275). Bireylerin bilişsel, davranışsal, duyuşsal ve motivasyonel özelliklerinin benlik saygısı üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bu açıdan benlik saygısı; çocukluk döneminden oluşmaya başlamakta ve bireyin tüm hayatını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir (Çevik Demir, 2013:18).

Alfred Adler; benlik saygısının, aşağılık duygusundan üstünlük duygusuna geçişi temsil ettiğini ifade eder. Birey, ruhsal ve fiziksel olarak eksikliklerini bunu takip eden yetersizlik duygusunu psikolojik olarak gidermeye çalışır. Benlik saygısı, bireyi özellikle çocukluk çağlarında hissedilen bazı eksiklik duygularından kurtulmasını sağlar. Adler’e göre; çocuğun aile

içerisindeki durumu ve doğum sırası da benlik saygısı üzerinde etkili olmaktadır (Çevik Demir, 2013:22).

Otto Rank'a göre; benlik saygısı çocuğun gelişim dönemindeki birleşme-ayrılma, benzerlik-farklılık kutuplaşmalarıyla ilgilidir. Birey başkaları ile beraberken onlarla benzerliğini fark eder. Bu beraberlikte öbür kişide kendi yansımaları görerek benlik saygısının ortaya çıktığını savunur (Çevik Demir, 2013:22).

Sullivan; benlik saygısının kişiler arası ilişkilere göre belirlendiğini öne sürer. Kişi, hayatının ilk dönemlerinden başlayarak önce aile üyeleri arasında sonra da öbür kişilerle olan ilişkilerinde küçük düşürülmekten ve güçsüz olmaktan kurtulma çabasına girmektedir. Bu durum benlik saygısının oluşumunu sağlar. Kişi, benlik sistemleri içinde (self system), kaygıdan kaçınabilmek için veya etkisini düşürmek için koruyucu birtakım uyum süreçleri oluşturarak iyi ben ve kötü ben kavramlarını geliştirir (Çevik Demir, 2013: 22).

Benlik kavramı, kişinin kendini nasıl tanımladığıyla alakalı geniş bir kavram iken benlik saygısı en genel anlamda; kişinin kendi hakkındaki değerli ve önemli olmak ile alakalı duyguyu veya kişinin kendini sevmesi, ödüllendirmesi, takdir etmesi, değerli bulması, onaylaması ile ilgili bir kavramdır. Benlik saygısı benliğin duygusal boyutu biçiminde ifade edilmektedir. Kişinin kim olduğuyla ilgili belirli fikirlerin yanında belirli duygulara da sahip olduğu vurgulanmakta ve benlik saygısı, kişinin benliğini beğenme ve değerli bulma düzeyi olarak açıklanmaktadır (Oktan ve Şahin, 2010:546). Benlik saygısı, kendini genel anlamda değerli hissetmek biçiminde tanımlanmaktadır (Kararırmak ve Siviş-Çetinkaya, 2011:31).

Bireyin kendisini değerlendirme şekli her daim açık ve net olmayabilir. Birey, bir konuda kendisiyle alakalı açık ve net değerlendirmeye sahipken başka bir konuda açık ve kesin bir değerlendirmeye sahip olmayabilir. Buna dair bireyin kendisinden ya da çevresinden kaynaklı birçok unsurun etkisi olabilmektedir. Bir kişi kendisini, güzel ya da çirkin, uzun ya da kısa boylu, çalışkan ya da tembel, iyi ya da kötü gibi bazı niteliklerle tanımlayabilir. Bireyin tanımladığı bu nitelikler, yaşantılarından oluşan genellemelerdir ve normal bir

durumdur. Bu konuda dikkatli olunması gereken esas konu benlik saygısının, benlik kavramının şişirilmesiyle oluşan sahte benlik saygısı ile karıştırılmamasıdır. Benlik kavramının çok fazla abartılması ile oluşan bu durum esasında temel güvensizliğin üstünü kapatmak için oluşturulmuş bir savunma mekanizması olarak değerlendirilebilir (Çevik Demir, 2013:20).

Benlik saygısı; bireyin kendini değerlendirerek kendi ile ilgili memnuniyetinden oluşan öznel bir olgudur. Statik değildir; yani olumlu veya olumsuz olabilir. Bu durum şartlara, konuma, gelişmelere ve duruma göre değişebilir. Kişinin benlik saygısı düzeyine göre değişebilir ve olaylarla ilişkili duygu ve davranışlarını farklı biçimlerde etkiler. Benlik saygısı kavramının genel olarak üç anlam içerdiği belirtilmektedir. Bu anlamlar; kendini sevmek, kendini kabul, yeterlilik biçiminde açıklanmaktadır (Oktan ve Şahin, 2010:546).

Rosenberg (1965); benlik saygısının değerler sisteminden oluştuğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, benlik saygısında sosyal kimlik ve buna bağlı olarak kazanılmış ya da verilmiş statü, etnik grup, çevre ve aile unsurlarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Benlik değeri sisteminde bir hiyerarşi bulunmaktadır. Bu hiyerarşide merkezde bireyin, üstün olduğuna inandığı özellikleri var iken diğerinde ise benliğin daha az önem verilen kısmı bulunmaktadır. Bireyler, sosyal statü, çevresinin kendisini kabul etme derecesi ve saygı duyulan olması, başarıları gibi yönlerine göre üstün oldukları alanlara yönelip benlik saygılarını yükseltmektedirler (Çevik Demir, 2013:25).

Rosenberg (1965); benlik saygısının bireyin kendine karşı olan olumlu veya olumsuz tutumu biçiminde açıklamaktadır. Olumlu bir tutum içindeyse benlik saygısının yüksek, olumsuz bir tutum içindeyse benlik saygısının düşük olduğunu belirterek; benlik saygısının yüksek ve düşük benlik saygısı olarak iki boyutlu olduğunu ifade etmiştir (Güloğlu ve Kararımak, 2010:76);

- **Yüksek Benlik Saygısı:** Yüksek düzeydeki benlik saygısı psikolojik anlamda sağlıklı oluşun en önemli göstergelerinden biri olarak görülmektedir. Başka bir ifadeyle, benlik saygısının yüksekliği genel iyi oluş halinin olduğunu göstermektedir (Kararımak ve Siviş-Çetinkaya, 2011:31). Benlik saygısı yüksek olan bireyler, kendilerini saygıya ve kabul edilmeye değer, önemli ve faydalı

kişiler olarak algılama eğilimi gösterirler (Oktan ve Şahin, 2010:546). Yüksek benlik saygısı; girişkenlik, güçlü başa çıkma becerileri, mücadeleden vazgeçmeme, mutluluk ve uzun ömür ile ilişkilidir. Aynı zamanda benlik saygısı yüksek olan kişiler iyi ilişkilere sahiptirler, insanlar üzerinde olumlu izlenimler bırakırlar ve grup içinde konuşmaya istekli olurlar (Güloğlu ve Kararımak, 2010:76).

- **Düşük Benlik Saygısı:** Düşük benlik saygısına sahip bireyler, sahip oldukları kapasitenin altında başarılar hedefleme eğilimi gösterirler, reddedilmekten korkarlar, kendilerini sergilemek ve dikkat çekici işler yapmaktan kaçınırlar (Oktan ve Şahin, 2010:546).

İnsanlar genelde kendileri ile ilgili olumsuz değerlendirmelerden acı duyarlar, olumlu değerlendirmelerden ise hoşnut olurlar. Baumeister ve arkadaşlarına göre, benlik saygısı düşük ve yüksek olanların kendilerini sunum biçimleri farklı olmaktadır. Benlik saygısı yüksek olanlar, risk alabilme, sahip olduğu niteliklere odaklanabilme ve onları titizlikle kullanabilme kapasitesine sahip olmaktadır. Buna karşın düşük benlik saygısına sahip olanlar risk almama, sahip olduğu olumsuz özelliklere odaklanma, stratejik planlardan kaçınma ve sahip olduğu potansiyelini kullanma konusunda isteksiz oldukları görülür (Çevik Demir, 2013:21).

Coopersmith (1967) ise benlik saygısını; kişinin kendisini yeterli, önemli, başarılı ve değerli olarak algılama düzeyi biçiminde tanımlamaktadır. Benlik saygısının seviyesi; bireyin düşündüğü, söylediği ve yaptığı her şeyi, dünyaya bakış açısını, öbür insanların ona bakışını, hayatına dair yaptığı seçimleri, sevgi verip alma yeteneğini ve değişim için harekete geçme gücünü etkiler (Güloğlu ve Kararımak, 2010:76).

Benlik saygısı toplum içinde önemli bir gereksinimdir. Geleneksel psikolojide en önemli gereksinimler içinde kendini koruma, açlık, susuzluk ve cinsellik ile ilgili gereksinimler listelenmektedir fakat bu gereksinimleri toplumlar genellikle kolayca karşılamaktadırlar. İşçi ve işverenler arasında, şehirler arasında, ebeveyn ve çocuk arasında, öğretmen ve öğrenci arasında kısaca her yerde bireyler benlik saygısını korumaya çalışır. Birçok kişi toplumda

her seviyede yetersizlik duygusunun telafisi için gerçek veya hayali olarak çalışabilir (Lawrence, 2000:5).

2.4. Toplumsal Cinsiyet Algısı, Benlik Saygısı, Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki

Cinsiyetin toplumsallaşması kişi doğar doğmaz başlamakta ve toplumsal yaşamın içindeki ilişki ağları ile farklı şekillerde aktarılmaktadır. Aileden öğrenilenlerin yanı sıra masallar, atasözleri, fıkralar, kitle iletişim araçları ve sistematik eğitim araçları yoluyla kişiler toplumun cinsiyete ilişkin izin ve yasaklarını öğrenirler. Başlangıçta sadece biyolojik cinsiyeti tanımlanmış olan birey gündelik yaşam örüntüsü içinde sözel ve sözel olmayan farklı iletişim kanallarıyla biyolojik cinsiyetine uygun olduğu düşünülen hissetme, düşünme ve davranma kalıplarını yani toplumsal cinsiyet rollerini öğrenir (Sümbüloğlu ve Karabey, 2018:268).

Psikolojik iyi oluşta cinsiyet farklılıklarının güç, sorumluluk ve benlik konusunda kadın ve erkekteki toplumsal cinsiyet deneyimlerinin etkili olduğu belirtilmektedir. Başka bir yaklaşıma göre ise farklı temel deneyimlerden ziyade duyguları ifade etmek için farklı normların zihinsel sağlık eşitsizliklerini açıkladığını iddia etmektedir. Bu normlar duygu ifadesi veya “duygu kuralları” olarak adlandırılan, erkekler ve kadınların benzer durumlara farklı tepkiler göstermesidir. Bunun nedeni kadınlar ve erkeklerin çocukluktan itibaren farklı toplumsal cinsiyet rollerine göre sosyalleşmesi ile açıklanabilir (Rosenfield ve Smith, 2019:265).

Yetiştirilme tarzlarıyla ilişkili olarak; oğlan çocukları atılganlık, egemenlik, saldırganlık, bağımsızlık ve risk alma yönünde kız çocukları ise tam zıt olarak özellikle besleyici ve sevecen olarak yetiştirilirler. Erkeklerin bastırmasının beklendiği duygular; çaresizlik, endişe ve güvensizlik gibi kadınsı ve zayıf-hepsi anksiyete ve depresyonla ilişkilidir. Öfke biraz daha fazla hoş karşılanmasa bile tolere edilebilir. Buna karşılık; korku ve çaresizlik gibi duygular -kaygı ve depresyonla tutarlı- kadınlar için daha normatif olarak görülür (Rosenfield ve Smith, 2019:265).

Yüksek benlik saygısına sahip bireyler düşük benlik saygısına sahip bireylere nazaran psikolojik iyi oluş, özgüvenin yüksek olması, insanları toplumsal kurallara bağlılıktan muaf tutmak, kendini pozitif bir biçimde ifade etmek, pozitif ve sosyal davranışlar sergilemek gibi olumlu eğilimde oldukları görülür (Kaya ve Uysal, 2015:647).

Erikson; psikososyal kişilik gelişimi kuramında yetişkinlik çağı ile ilgili kadın ve erkek ayırmaksızın her bireyin kendisini yaşamda işlevsel ve üretken hissetmesi gerekliliğinden söz eder. Topluma katılımın ve gelecek nesiller üzerindeki dönüştürücü etkinin bireyi ruhsal açıdan koruduğunu savunur (Sümbüloğlu ve Karabey, 2018:269).

Kadınlar ve erkeklerin benlik saygısı bakımından karşılaştırma yapılmış çalışmalardaki araştırmaların çok az bölümünde cinsiyetler arasında bir fark görülmemiş iken büyük bir bölümünde kadınların benlik saygısının erkeklere nazaran daha düşük olduğu görülmüştür (Pehlivan, 2015:480). Ergenliğin erken dönemlerinde iki cinsiyetinde benlik saygısı düzeylerine bakıldığında birbirleri arasında yok denecek kadar az fark bulunurken yetişkinliğe geçiş süreçlerinde ve yetişkinlikte kadınların benlik saygısının düştüğü, erkeklerin benlik saygısının arttığı görülmektedir (Rosenfield, 1999:212).

Üniversite öğrencisi 216 örneklem ile yapılan çalışmada; cinsiyet rolünün, sevgi ve cinsel tutumlarla ilişkisine bakılan çalışmada elde edilen sonuçlara göre cinsiyet ile benlik saygısı arasında bir fark görülmezken, cinsiyet rolleri ile benlik saygısı arasında ilişki olduğuna dair literatürü destekleyecek biçimde sonuçlar elde edilmiştir. Androjen ve maskülen kişilerin feminen ve belirsiz kişilerden daha yüksek benlik saygısına sahip olduğu görülmüştür (Bailey ve diğerleri, 1987:637).

Çin'de üniversite öğrencileri üzerinde benlik saygısı ve toplumsal cinsiyet algısının dışa dönüklük ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya 542 üniversite öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların 217'sini erkekler 325'ini ise kadınlar, katılımcıların yaş aralığı ise 17-24 yaş oluşturmuştur. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre; benlik saygısının dışadönüklük ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye etkisi olduğu

görülmüştür. Benlik saygısı yüksek olan öğrenciler arasında, dışadönüklük düzeyi yüksek olanların psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırmada benlik saygısı yüksek olan öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeyleri yüksekken; benlik saygısı düşük olan öğrencilerin ise psikolojik iyi oluş düzeylerinin de düşük çıktığı belirtilmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyet algısının dışadönüklük ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi de etkilediği görüldüğü belirtilmiştir. Buna göre erkeklerdeki psikolojik iyi oluş, kadınlardaki psikolojik iyi oluşa göre daha belirleyici olma eğiliminde olduğunun görüldüğü belirtilmiştir (Li, Lan ve Ju, 2015:1243).

Jacob Moreno 1930'larda rol kuramından söz etmiştir. Moreno'ya göre bir birey gündelik yaşamında ne kadar spontan ve farklı rolleri arasında esnek bir kurgu içindeyse o kadar sağlıklıdır. Oysaki kalıp yargılar gündelik hayatımızda spontan olabilmemiz yönünde bir engel ve tehdit oluşturmaktadır. Spontan olamayan insan toplumsal hayat içinde kalıpları içselleştirir, tekrar eder ve toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten bir özne haline gelir. Bu durum kişiyi kendinden uzaklaştırır ve yaşamındaki rolleri esnek ve geçirgen bir şekilde yaşamasına engel teşkil eder (Sümbüloğlu ve Karabey, 2018:269).

Kadınlar ve erkekler kuralları ve sınırları önceden belirlenmiş olan sosyal bir ortamın içine doğarlar ve bu ortamda sosyalleşmeyle ortamın özelliklerini öğrenir ve içselleştirirler. Bu sosyal ortamda yaşadıkları deneyimlerle öbürleri ve öbürleri hakkındaki görüşlerine yönelik doğruluğunu kabul ettikleri düşüncelere sahip olurlar. Bu aşamada aynı anda sosyal ortamın kendilerinden beklentilerini de keşfederler ve bu süreçlerin sonunda potansiyellerini ortaya koyarlar. Yani kadın, kimliğini var etme sürecinde başkalarının beklentilerini de hesaba katan bir potansiyel geliştirmiş olur. Bu durum erkek için de geçerli olan bir süreç olarak gerçekleşir. Bu süreçlerdeki farklılık toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadına ve erkeğe farklı roller yüklemiş olması ile ilgilidir. Kadınlar ve erkekler aynı süreçlerden geçerken benlik ve kimlik potansiyelleri farklı olarak ortaya çıkmaktadır (Sankır, 2010:19).

Toplumsal cinsiyet rollerine dair yüksek düzeyde eşitlikçi veya düşük düzeyde geleneksel bir algının olması, cinsiyet rollerinin kazanımına dair çağdaş kuramlarda da belirtilmiş olduğu üzere farklı kategorilere yerleştirilmeden kadın

veya erkeğin birey olarak potansiyellerini toplumdaki cinsiyet ile ilişkili beklentilerin ötesinde bir anlayış ile farkındalık geliştirebilmeleri yönünden önem taşımaktadır. Bu anlayışla paralel olarak psikolojik iyi oluş boyutları yönünden irdelendiğinde bireyin kendisini olumlu algılaması, başkaları ile güvenli ilişki kurabilmesi, hayatındaki anlamlılık ve amacı, özerk bir biçimde davranarak çevresini şekillendirebilmesi ve potansiyelini gerçekleştirebilmesi açısından önemlidir (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002: 1015).

3. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada kadınlarda toplumsal cinsiyet algısı, psikolojik iyi oluş ve benlik saygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelleri, iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2012:79-81).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de yaşayan 18 yaş ve üzeri, okuma yazma bilen kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, 1 Eylül-15 Ekim 2019 tarihleri arasında, 18 yaş ve üzeri farklı demografik özelliklere sahip 324 kadın oluşturmuştur. Bu yöntemde, örneklem için herhangi bir kısıt olmaksızın ulaşılabilen popülasyondan veri toplanmaktadır.

Örnekleme dâhil etme kriterleri;

- a) Okuma yazma bilmek,
- b) 18 yaşından büyük olmak
- c) Araştırmaya katılmaya gönüllü olmak
- d) Kadın olmak

Örneklem büyüklüğü hesaplarken çeşitli yaklaşımlar vardır. Bunlardan yaygın kabul gören yazarlardan Tabachnick ve Fidell’e (2015) göre her bir madde için beş katılımcının/vakanın yeterli olduğu kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2015). Buna göre; ölçekler ve demografik bilgilerin toplamı 54 madde her bir madde için 5 katılımcı hesaplandığında toplamda en az 270 örnekleme ulaşılması hedeflenmesine rağmen 324 katılımcı araştırmaya gönüllü katılmıştır. Bu araştırmaya katılan katılımcıların yaşları 18 ile 67 arasında değişmektedir, yaş ortalamaları 37.88 ve yaşlarının standart sapması 11.59’dur(Ort.=37.88, Ss=11.59).

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kadınların, demografik özelliklerini belirleyebilmek amacı ile araştırmacı tarafından hazırlanan “Demografik Bilgi Formu”, toplumsal cinsiyet algılarını belirlemeye yönelik “Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği”, psikolojik iyi oluş düzeylerini ölçmeye yönelik “Psikolojik İyi Oluş Ölçeği” ve benlik saygısı düzeyini ölçebilmek amacıyla “Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği”(Kısa Formu) kullanılmıştır.

3.3.1. İşlem

Bilgilendirilmiş onam formu ve hazırlanmış veri toplama kiti katılımcılara gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Araştırmanın veri toplama sürecinin, katılımcılara herhangi bir fiziksel veya ruhsal zarar verici riski bulunmamaktadır. Katılımcılara veri toplama kiti internet üzerinden online olarak ulaştırılmıştır. Katılımcılara veri toplama formunu doldurmaya başlasalar bile istedikleri zaman veri toplamayı sonlandırabilecekleri bilgisi verilmiştir. Ölçeklerde yer alan madde sayıları genel olarak değerlendirildiğinde, araştırmada yer alan ölçeklerin tamamen doldurulmasının yaklaşık 8-15 dakika sürdüğü hesaplanmıştır. Veriler, bilgisayar ortamına (Excel) aktarılmış ve analiz için hazırlanmıştır.

3.3.2. Demografik Bilgi Formu

Demografik bilgi formunda; yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, ekonomik durum, anne ve babanın eğitim durumu, yaşanılan coğrafi bölge gibi sosyo-demografik bilgilerin edinilmesine yönelik sorular sorulmuştur.

3.3.3. Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği

Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği, Altınova ve Duyan (2013) tarafından geliştirilmiş ve geçerlik güvenirlik çalışması yapılmıştır. Bu ölçek, yetişkin insanların toplumsal cinsiyet rol ve algılarını değerlendirmek üzere oluşturulmuş öz bildirim tarzında bir değerlendirme aracı olarak geliştirilmiştir.

Bireylerin toplumsal cinsiyet algılarını ölçmek için geliştirilmiş olan ölçek toplam 25 maddeden oluşmaktadır. Maddelerin 10 tanesi olumlu algı, 15

madde ise olumsuz algı olarak yazılmıştır. Beşli likert biçiminde oluşturulan ölçekte her madde için, “tamamen katılıyorum (5)”, “katılıyorum (4)”, “kararsızım (3)”, “katılmıyorum (2)”, “tamamen katılmıyorum (1)” maddelerinden biri seçilerek 1 ile 5 arasında puanlanmaktadır. Toplam ölçek puanı hesaplanırken bazı olumsuz maddeler tersten puanlanmaktadır (2., 4., 6., 9., 10., 12., 15., 16.,17.,18., 19., 20., 21., 24. ve 25. maddeler olumsuz olup tersten puanlanmıştır). Ölçekten alınabilecek en düşük puan 25, en yüksek puan 125’dir. Yüksek puanlar toplumsal cinsiyet algısının olumlu olduğunu ifade etmektedir (Altınova ve Duyan, 2013:16-18).

Altınova ve Duyan (2013) tarafından, Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği ile ilgili hesaplanan güvenirlik analizi sonuçlarının Cronbach Alpha katsayısıyla hesaplandığı belirtilmektedir. Bu katsayı ölçek için 0.872 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği analizleri gerçekleştirilmeden önce örneklem uygunluğunun Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve Barlett testi ile yapıldığı açıklanmaktadır. Geçerlik test sonuçları KMO katsayısı ,882; Bartlett testi ki-kare değeri 3389,153 (df=435) ve istatistiki bakımdan anlamlı (sig.=.000) bulunduğu belirtilmektedir (Altınova ve Duyan, 2013:16-18).

Toplumsal Cinsiyet Algısı ölçeği; güvenirlik ve geçerliğinin yüksek oluşu bu ölçeğin toplumsal cinsiyet algılarını belirlemede önemli araçlardan biri olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada; ölçeğin bu örneklem için iç tutarlık Cronbach Alpha katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır.

3.3.4. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Diener ve arkadaşları (2010) tarafından mevcut iyi oluş ölçümlerini tamamlayıcı, sosyo-psikolojik iyi oluşu ölçmek için geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Telef (2013) tarafından yapılmıştır.

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği sekiz maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler yeterli hislerini, anlamlı ve amaçlı bir yaşama sahip olmaya varan insan fonksiyonunun önemli unsurlarını kapsamaktadır. Diener ve arkadaşları (2009) ölçeğin adını önce Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (Psychological Well-Being Scale) olarak isimlendirmişlerdir. Ancak sonrasında ölçeğin ismini iyi oluşun içeriğini

daha doğru bir biçimde yansıtacağı düşünülen “Flourishing Scale” biçiminde değiştirmişlerdir. Telef tarafından yapılan geçerlilik güvenilirlik araştırmasında “Flourishing” sözcüğünün tam Türkçe karşılığının bulunamadığından “Psikolojik İyi Oluş Ölçeği” olarak kullanılmıştır (Diener ve diğerleri, 2010 akt. Telef, 2013:376).

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği'nin maddeleri kesinlikle katılmıyorum (1) ile kesinlikle katılıyorum (7) biçiminde 1-7 arasında yanıtlanmaktadır. Bütün maddeler olumlu biçimde ifade edilmektedir. Puanlar 8 (bütün maddelere kesinlikle katılmıyorum yanıtı verilirse) ile 56 (bütün maddelere kesinlikle katılıyorum yanıtı verilirse) arasında değişmektedir. Yüksek puan bireyin pek çok psikolojik kaynak ve güce sahip olduğunu gösterir (Diener ve diğerleri, 2010 akt. Telef, 2013:376).

529 üniversite öğrencisi ile yapılan geçerlik çalışması sonucunda ölçeğin tek faktörden oluştuğu ve toplam açıklanan varyansın %53 olduğu saptanmıştır. Ölçek maddelerinin faktör yükleri .61 ile .77 arasında değişmekte olduğu görülmüştür. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .87 olarak bulunmuştur. Ölçek psikolojik iyi oluşun yönleriyle alakalı ayrı ayrı ölçümler sağlamasa da, farklı alanlarda önemli olduğuna inanılan olumlu fonksiyonlarla ilgili genel bir bakış açısı sağladığı belirtilmektedir (Diener ve diğerleri:2010 akt. Telef, 2013:376). Bu çalışmada; ölçeğin bu örneklem için iç tutarlılık Cronbach Alpha katsayısı .91 olarak hesaplanmıştır.

3.3.5. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Benlik saygısı ölçümünde referans kabul edilen bu ölçek Rosenberg tarafından 1965 yılında geliştirilmiş ve Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği geçerlik güvenilirlik çalışmasını Amerika'da 5024 lise öğrencisi üzerinde yapmıştır. Rosenberg, benlik saygısının ölçümünde kişinin kendini değerlendirmesinde bütüncül bir tutum üzerinde durmuştur. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği 63 maddeden oluşmakta 12 alt boyutu bulunmaktadır. Bu çalışmamızda ölçeğin sadece ilk 10 maddelik benlik saygısı alt boyutu kullanılmıştır.

Ölçeğin Türkiye'deki geçerlik güvenirlik çalışmaları Çuhadaroğlu (1986) tarafından 205 örneklem ile yapılmıştır. Bu çalışmalar sonunda benlik saygısı kategorisinin geçerliğini sınamak amacıyla psikiyatrik görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerle yapılan değerlendirmelerde öğrencilerin benlik saygıları, kendilerine dair görüşlerine göre; yüksek, orta ve düşük olarak gruplandırılmıştır. Benlik saygısı ölçeğinden ve görüşlerden elde edilen sonuçlar arasındaki ilişkiler hesaplanmış ve geçerlik oranı .71 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin test-tekrar test güvenirlik katsayısı ise .75 olarak bulunduğu ifade edilmiştir (Tonga ve Halisdemir, 2017:1217). Bu çalışmada; ölçeğin bu örneklem için iç tutarlık Cronbach Alpha katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır.

3.3.6. Verilerin Analizi

Araştırmacı tarafından, araştırmanın verilerinin toplanması için hazırlanan veri toplama kitinin cevaplanmasının 8-15 dakika arasında bir zaman aldığı gözlenmiştir. Verilerin analizi IBM SPSS 25.0 paket programı ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırma genelinde istatistiksel anlamlılık için .05 hata oranı kabul edilmiştir. İstatistiksel tekniklerden öncelikle betimsel istatistikler (frekans ve yüzdeler), fark istatistiklerinden bağımsız örneklem için t Testi ve Tek Yönlü Varyans Analiz (ANOVA); değişkenler arası ilişkilerin belirlenmesi için Pearson Korelasyon Analizi ve düzenleyici etkinin test edilmesi için Çoklu Doğrusal Hiyerarşik Regresyon Analizi uygulanmıştır.

4. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde katılımcılara dair demografik bilgiler, ölçeklerden elde edilen verilerin analizi yapılmıştır. Bu araştırmaya katılan katılımcıların yaşları 18 ile 67 arasında değişmektedir, yaş ortalamaları 37.88 ve yaşlarının standart sapması 11.59'dur (Ort.=37.88, Ss=11.59).

Tablo 4.1.

Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler

Demografik Özellikler		f	%
Eğitim Düzeyi	İlkokul/Ortaokul Mezunu	18	5.6
	Lise Mezunu	44	13.6
	Lisans Mezunu	199	61.4
	Lisansüstü Eğitim Mezunu	63	19.4
Medeni Durumu	Evli	170	52.5
	Bekâr	117	36.1
	Birlikte Yaşıyor	37	11.4
Çalışma Durumu	Çalışmıyor	179	55.2
	Çalışıyor	145	44.8
Algılanan Ekonomik Durum	Alt	30	9.3
	Orta	264	81.5
	Üst	30	9.3
Anne Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil	51	15.7
	Okur-yazar	32	9.9
	İlkokul Mezunu	106	32.7
	Ortaokul Mezunu	42	13
	Lise Mezunu	61	18.8
	Üniversite Mezunu	32	9.9
Baba Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil	8	2.5
	Okur-yazar	22	6.8
	İlkokul Mezunu	93	28.7
	Ortaokul Mezunu	45	13.9
	Lise Mezunu	77	23.8
	Üniversite Mezunu	79	24.4
Yaşanılan Bölge	Akdeniz	30	9.3
	Doğu Anadolu	13	4
	Ege	33	10.2
	Güney Doğu Anadolu	39	12
	İç Anadolu	38	11.7
	Karadeniz	10	3.1
	Marmara	159	49.1
	Yurt Dışı	2	.6
Toplam		324	100

Tabloda verilen değerler incelendiğinde, Demografik Bilgi Formundan elde edilen verilere göre; araştırma katılımcılarının eğitim düzeyleri %5.6 ilkokul/ortaokul, %13.6 lise mezunu, %61.4 lisans mezunu, %19.4 lisansüstü eğitim mezunudur. Katılımcıların medeni durumlarına göre; %52.5 evli, %36.1 bekâr, %11.4 birlikte yaşıyor. Çalışma durumlarına göre; %55.2 alışmıyor, %44.8 alışıyor. Algılanan ekonomik duruma göre; %9.3 alt, %81.5 orta, %9.3 üst olarak yanıtlamıştır. Anne eğitim düzeyine göre; %15.7 okur-yazar değil, %9.9 okur-yazar, %32.7 ilkokul mezunu, %13 ortaokul mezunu, %18.8 lise mezunu, %9.9 üniversite mezunudur. Baba eğitim düzeyine göre; %2.5 okur-yazar değil, %6.8 okur-yazar, %28.7 ilkokul mezunu, %13.9 ortaokul mezunu, %23.8 lise mezunu, %24.4 üniversite mezunudur. Katılımcıların yaşlarının 18 ile 67 arasında değiştiği gözlenmiştir (Ort.=37.88, Ss=11.59). Ayrıca katılımcıların %49.1'inin Marmara Bölgesinde ikamet ettiği görülmektedir.

Genel popülasyonda yetişkin kadınların toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri nasıldır?

Tablo 4.2. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algılarına İlişkin Dağılım

$\bar{X}$	S	Min.	Maks.	Yüzdelikler		
				25	50	75
109,24	12,33	58	125	103	112,5	118

Tabloda verilen değerlere göre, katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden aldıkları en duşuk puan 58, en yüksek puan ise 125'tir. Ayrıca, katılımcıların ölçekten aldıkları ortalama puanın 109.24 olduğu görülmektedir. Verilen değerler incelendiğinde genel olarak katılımcıların ölçekten yüksek puan aldıkları ifade edilebilir. Buna göre katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarının olumlu olduğu söylenebilir.

Genel popülasyonda yetişkin kadınların Toplumsal Cinsiyet Algıları, Psikolojik İy i Oluş düzeyleri ve Benlik Saygısı düzeyleri çalışma durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 4.3. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algılarının, Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Çalışma Durumlarına Göre Farklılaşması t Testi Sonuçları

	Çalışma Durumu	N	Ort.	SS	t	sd	p
Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği Toplam Puanı	Çalışmıyor	179	107.26	12.98	-3.25	322	.001
	Çalışıyor	145	111.68	11.02			
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam Puanı	Çalışmıyor	179	44.20	9.62	-3.45	322	.001
	Çalışıyor	145	47.43	6.61			
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Toplam Puanı	Çalışmıyor	179	30.87	5.75	-2.41	322	.016
	Çalışıyor	145	32.43	5.79			

Verilen analiz sonuçları değerlendirildiğinde katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden [$t(322)=-3.25$, $p=.001$], Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinden [$t(322)=-3.45$, $p=.001$] ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinden [$t(322)=-2.41$, $p=.001$] aldıkları puan ortalamalarının çalışma durumlarına göre istatistiksel olarak farklılaştığı görülmektedir. Buna göre, çalışan katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden, Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinden ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının çalışmayanlardan daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Özetle, çalışan kadınların toplumsal cinsiyet algılarının çalışmayan kadınlara göre daha olumlu olduğu, ayrıca benlik saygısı düzeyleri ve psikolojik iyi oluş düzeyleri çalışmayan kadınlardan daha yüksek olduğu belirtilebilir.

Genel popülasyonda yetişkin kadınların toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri eğitim düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 4.4. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algılarının, Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Eğitim Düzeylerine Göre Farklılaşması ANOVA Testi Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	N	Ort.	Ss	Varyans Kaynağı	Sd	F	p.	Farkın Kaynağı
Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği Toplam Puanı	İlkokul/Ortaokul Mezunu	18	103.44	10.02	Gruplar Arası	3	6.68	.000	Lise Mezunu<Lisans Mezunu; Lise Mezunu<Lisansüstü Eğitim Mezunu
	Lise Mezunu	44	103.02	14.04	Gruplar İçi	320			
	Lisans Mezunu	199	110.45	11.33	Toplam	323			
	Lisansüstü Eğitim Mezunu	63	111.41	13.07					
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam Puanı	İlkokul/Ortaokul Mezunu	18	38.56	13.00	Gruplar Arası	3	5.85	.001	İlkokul/Ortaokul Mezunu<Lisansüstü Eğitim Mezunu
	Lise Mezunu	44	44.98	7.53	Gruplar İçi	320			
	Lisans Mezunu	199	45.74	8.67	Toplam	323			
	Lisansüstü Eğitim Mezunu	63	47.83	5.94					
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Toplam Puanı	İlkokul/Ortaokul Mezunu	18	29.22	5.50	Gruplar Arası	3	1.83	.141	-
	Lise Mezunu	44	30.55	6.11	Gruplar İçi	320			
	Lisans Mezunu	199	31.79	5.69	Toplam	323			
	Lisansüstü Eğitim Mezunu	63	32.25	5.96					

Verilen analiz sonuçları değerlendirildiğinde katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden [$F(3,320)=6.68$, $p=.001$] ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinden [$F(3,320)=5.85$, $p=.001$] aldıkları puan ortalamalarının eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak farklılaştığı görülmektedir. Ancak Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinden [$F(3,320)=1.83$, $p=.141$] aldıkları puan ortalamalarının eğitim düzeylerine göre farklılaşmadığı görülmektedir.

Farklılaşmanın belirlendiği değişkenlere post-hoc testlerinden Scheffe testi uygulanmıştır. Bu test sonucunda, lise mezunu olan katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının lisans mezunu ve lisansüstü mezunu olan katılımcılardan daha düşük olduğu; ayrıca ilkokul/ortaokul mezunu olan katılımcıların Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinden

aldıkları puan ortalamalarının lisansüstü eğitim mezunu olan katılımcılardan daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Özetle, lisans mezunu ve lisansüstü eğitim mezunu kadınların toplumsal cinsiyet algılarının lise mezunu olan kadınlara göre daha olumlu olduğu, ayrıca lisansüstü eğitim mezunu olan kadınların psikolojik iyi oluş düzeylerinin ilkokul/ortaokul mezunu olan kadınlarınkinden daha yüksek olduğu belirtilebilir.

Genel popülasyonda yetişkin kadınların toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri gelir düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 4.5. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algılarının, Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Farklılaşması ANOVA Testi Sonuçları

	Algılanan Sosyo-Ekonomik Düzey	N	Ort.	Ss	Varyans Kaynağı	sd	F	p	Farkın Kaynağı
Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği Toplam Puanı	Alt	30	111.53	12.37	Gruplar Arası	2	0.58	.563	
	Orta	264	109.02	12.55	Gruplar İçi	321			
	Üst	30	108.83	10.17	Toplam	323			
	Toplam	324	109.24	12.33					
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam Puanı	Alt	30	41.43	10.43	Gruplar Arası	2	7.35	.001	Üst>Alt,
	Orta	264	45.66	8.42	Gruplar İçi	321			Üst>Orta,
	Üst	30	49.73	5.07	Toplam	323			Orta>Alt
	Toplam	324	45.65	8.55					
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Toplam Puanı	Alt	30	27.93	6.98	Gruplar Arası	2	8.69	.001	
	Orta	264	31.72	5.52	Gruplar İçi	321			Üst>Alt,
	Üst	30	33.87	5.70	Toplam	323			Orta>Alt
	Toplam	324	31.57	5.81					

Verilerin analiz sonuçları değerlendirildiğinde katılımcıların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinden [$F(2,321)=8.69$, $p=.001$] ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinden [$F(2,321)=7.35$, $p=.001$] aldıkları puan ortalamalarının sosyo-ekonomik düzeylerine göre istatistiksel olarak farklılaştığı görülmektedir. Ancak, Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden [$F(2,321)=.58$, $p=.563$] aldıkları puan ortalamalarının sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılaşmadığı görülmektedir.

Farklılaşmanın belirlendiği değişkenlere post-hoc testlerinden Scheffe testi uygulanmıştır. Bu test sonucunda, sosyo-ekonomik düzeyini alt olarak tanımlayan katılımcıların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının üst ve orta olarak tanımlayan katılımcılardan daha düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca sosyo-ekonomik düzeyini alt ve orta olarak tanımlayan katılımcıların Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının üst olarak tanımlayan katılımcılardan daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Özetle, toplumsal cinsiyet algısının sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Üst ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki kadınların benlik saygısı düzeylerinin alt sosyo-ekonomik düzeydeki kadınlara göre daha yüksek olduğu, ayrıca üst sosyo-ekonomik düzeydeki kadınların psikolojik iyi oluş düzeylerinin alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki kadınlardan daha yüksek olduğu belirtilebilir.

Genel popülasyonda yetişkin kadınların toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri medeni durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 4.6. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algılarının, Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Medeni Durumlarına Göre Farklılaşması

ANOVA Testi Sonuçları

	Medeni Durum	N	Ort.	Ss	Varyans Kaynağı	sd	F	p	Farkın Kaynağı
Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği Toplam Puanı	Evli	170	107.88	12.76	Gruplar Arası	2	4.66	0.010	Birlikte Yaşıyor>Evli
	Bekar	117	109.51	12.29	Gruplar İçi	321			
	Birlikte Yaşıyor	37	114.59	8.59	Toplam	323			
	Toplam	324	109.24	12.33					
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam Puanı	Evli	170	44.86	10.01	Gruplar Arası	2	1.52	0.220	
	Bekâr	117	46.50	6.69	Gruplar İçi	321			
	Birlikte Yaşıyor	37	46.57	5.90	Toplam	323			
	Toplam	324	45.65	8.55					
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Toplam Puanı	Evli	170	32.05	5.64	Gruplar Arası	2	1.54	0.217	
	Bekâr	117	30.83	5.95	Gruplar İçi	321			
	Birlikte Yaşıyor	37	31.70	6.09	Toplam	323			
	Toplam	324	31.57	5.81					

Verilen analiz sonuçları değerlendirildiğinde katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden [$F(2,321)=4.66$, $p=.010$] aldıkları puan ortalamalarının medeni durumlarına göre istatistiksel olarak farklılaştığı görülmektedir. Ancak, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinden [$F(2,321)=1.52$, $p=.220$] ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinden [$F(2,321)=1.54$, $p=.217$] aldıkları puan ortalamalarının medeni durumlarına göre farklılaşmadığı görülmektedir.

Farklılaşmanın belirlendiği değişkenlere post-hoc testlerinden Scheffe testi uygulanmıştır. Bu test sonucunda, evli olan katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının birlikte yaşayan katılımcılardan daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Özetle, partnerleri ile birlikte yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet algılarının evli olan kadınlara göre daha olumlu olduğu belirtilebilir.

Genel popülasyonda yetişkin kadınların toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri yaşlarına göre farklılaşmakta mıdır?

Genel popülasyonda yetişkin kadınların toplumsal cinsiyet algısı ile psikolojik iyi oluşları ve benlik saygısı arasında nasıl bir ilişki vardır?

Tablo 4.7. Katılımcıların Yaşları, Toplumsal Cinsiyet Algıları, Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri ve Benlik Saygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkiler, Pearson Korelasyon Testi Sonuçları

	1	2	3
1.Yaş	-		
2.Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği Toplam Puanı	-.05	-	
3.Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Toplam Puanı	.03	.22**	-
4.Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Toplam Puanı	.15**	.16**	.39**

* $p<.05$, ** $p<.01$

Verilen analiz sonuçlarına göre, katılımcıların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları ile yaşları ($r=.15$, $p<.01$), Toplumsal

Cinsiyet Algısı Ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları ($r=.16$, $p<.01$) ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları arasında ($r=.39$, $p<.01$) pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir.

Özetle; analiz sonuçlarına göre toplumsal cinsiyet algısı, benlik saygısı ve psikolojik iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Genel popülasyonda yetişkin kadınların toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri demografik özellikleri (yaş, eğitim, ekonomik düzey), psikolojik iyi oluş ve benlik saygısı düzeylerini yordamakta mıdır?

Tablo 4.8. Katılımcıların Yaşları, Eğitim Düzeyleri, Çalışma Durumları, Algıladıkları Ekonomik Düzeyleri ve Toplumsal Cinsiyet Algılarının Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri ve Benlik Saygısı Düzeyleri Üzerindeki Yordayıcı Etkileri, Çoklu Doğrusal Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Step	Psikolojik İyi Oluş						Benlik Saygısı					
	1			2			1			2		
	β	t	p	β	t	p	β	t	p	β	t	p
Sabit	11.55	.00		4.03	.00		11.40	.00		4.42	.00	
Yaş	.00	.08	.94	.01	.23	.82	.12	2.29	.02	.13	2.44	.02
Eğitim Düzeyi	.14	2.43	.02	.10	1.77	.08	.06	.97	.33	.03	.43	.67
Çalışma Durumu ¹	.15	2.64	.01	.12	2.19	.03	.11	1.97	.05	.09	1.59	.11
Algılanan Ekonomik Düzey	.17	3.08	.00	.19	3.44	.00	.19	3.38	.00	.20	3.66	.00
Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği				.18	3.38	.00				.15	2.74	.01
Toplam Puanı												
R ²	.09*			.12*			.08*			.11*		
R ² Δ				.03*						.02*		
F	7.98			8.87			6.96			7.18		

* $p<.01$, ¹: 1=Çalışıyor.

Psikolojik iyi oluş bağımlı değişkeninin yordayıcılarının test edildiği regresyon modelinin ilk aşamasında yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu ve algılanan ekonomik düzey modele eklenmiştir. Model toplam varyansın % 9'unu açıklamıştır [$F(4,319)=7.98$, $p=.001$]. Bu aşamada, eğitim düzeyinin ($\beta=.14$, $p=.02$), çalışma durumunun ($\beta=.15$, $p=.01$) ve algılanan ekonomik düzeyin ($\beta=.17$, $p=.01$) modele anlamlı katkılarının olduğu ancak, yaşın ($\beta=.01$, $p=.94$) modele anlamlı katkısının olmadığı belirlenmiştir. Regresyon analizinin ikinci aşamasında Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden alınan puanlar modele eklenmiştir ve model toplam varyansın % 12'sini açıklamıştır [$F(4,319)=8.87$, $p=.001$]. Bu aşamada eklenen değişkenin de modele anlamlı katkısının olduğu ($\beta=.18$, $p=.01$) görülmektedir. Ancak, bu aşamada eğitim düzeyinin modele olan katkısı anlamlı değildir ($\beta=.10$, $p=.08$).

Özetle, katılımcıların çalışıyor olmaları ve algıladıkları sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olmasının psikolojik iyi oluş düzeylerini arttırdığı; ayrıca toplumsal cinsiyet algılarının olumlu olmasının da psikolojik iyi oluş düzeylerini arttırdığı ifade edilebilir.

Benlik saygısı bağımlı değişkeninin yordayıcılarının test edildiği regresyon modelinin ilk aşamasında yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu ve algılanan ekonomik düzey modele eklenmiştir, model toplam varyansın % 8'ini açıklamıştır [$F(4,319)=6.96$, $p=.001$]. Bu aşamada, yaşın ($\beta=.13$, $p=.02$) ve algılanan ekonomik düzeyin ($\beta=.19$, $p=.01$) modele anlamlı katkılarının olduğu ancak, eğitim düzeyinin ($\beta=.06$, $p=.33$) ve çalışma durumunun ($\beta=.11$, $p=.05$) modele anlamlı katkısının olmadığı belirlenmiştir. Regresyon analizinin ikinci aşamasında Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden alınan puanlar modele eklenmiştir ve model toplam varyansın % 11'ini açıklamıştır [$F(4,319)=7.18$, $p=.001$]. Bu aşamada eklenen değişkenin de modele anlamlı katkısının olduğu ($\beta=.15$, $p=.01$) görülmektedir.

Özetle, katılımcılarının yaşlarının artmasının, algıladıkları sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olmasının benlik saygılarını arttırdığı, ayrıca toplumsal cinsiyet algılarının olumlu olmasının da benlik saygılarını arttırdığı ifade edilebilir.

5.BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışma, kadınlarda toplumsal cinsiyet algısı, psikolojik iyi oluş ve benlik saygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesine odaklanmıştır. Bu ilişkiler kapsamında araştırmanın problemlerine dair analizlerden elde edilen bulgular doğrultusunda, literatür kapsamında tartışılmıştır.

5.1. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu araştırmada kadınların toplumsal cinsiyet algılarının analizindeki değerler incelendiğinde genel olarak ölçekten yüksek puan aldıkları görülmüştür. Bu araştırma bulgularına göre katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarının olumlu olduğu ve eşitlikçi bakış açısına sahip oldukları söylenebilmektedir.

Literatürdeki araştırmalardan; Esen, Siyez, Soylu ve Demirgürz (2017) tarafından yapılmış olan bir çalışmada; 2255 üniversite öğrencisinin katılmış olduğu araştırma bulgularına göre; toplumsal cinsiyet algısı kadınlarda erkeklere oranla daha yüksek çıkmıştır. Literatürde erkek öğrencilerin kadın öğrencilere nazaran daha geleneksel bakış açıları taşıdıklarına dair benzer araştırma sonuçları bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle hem ülkemizde hem de farklı ülkelerde üniversite öğrencilerine yönelik yapılmış çalışmalarda kadın öğrencilerin daha eşitlikçi olduğu sonuçları elde edilmiştir (Esen ve diğerleri, 2017:56). Uluşen'in (2010) toplumsal cinsiyet eşitliğine dair görüşleri ve toplumdaki cinsiyetçi görüş açısını incelediği araştırmasındaki bulgulara göre; cinsiyetçi kalıp yargıların yüksek düzeyde olduğu, kadınların ve erkeklerin ekonomik destek, miras, beslenme, özgürlük ve eğitim hususlarında ayrımcılık yaşadıkları belirtilmiştir (Kurtuluş, 2019: 24). Öngen ve Aytaç'ın (2013) üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmada kadınların erkeklere nazaran daha eşitlikçi bir tutum içinde oldukları sonucu ortaya çıkmıştır (Öngen ve Aytaç, 2013:14).

Araştırmada kadınlardaki toplumsal cinsiyet algısından alınan puanların yüksek olması literatürdeki çalışmalarda erkeklere nazaran toplumsal cinsiyet

algılarının daha yüksek ve eşitlikçi olduğuna dair araştırma sonuçları bulunduğu görülmekte ve bu anlamda bu araştırmayla tutarlılık göstermektedir. Aşağıdaki başlıklar altında sosyo-demografik değişkenlere göre ele alınarak tartışılmaktadır.

5.2. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algıları, Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri ve Benlik Saygısı Düzeyleri Çalışma Durumlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu araştırmada; ücretli bir işte çalışan kadınların toplumsal cinsiyet algılarının çalışmayan kadınlara göre daha olumlu olduğu, ayrıca benlik saygısı düzeyleri ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin çalışmayan kadınlardan daha yüksek olduğu belirtilebilir. Buna göre; çalışan kadınların puanlarının yüksek olması, çalışma hayatının kadınları olumlu etkilediği söylenebilir. Literatürdeki araştırmalar ile bu araştırmanın bulguları tutarlılık göstermektedir;

Öngen ve Aytaç'ın (2013) üniversite öğrencileri ile yaptıkları araştırmada annelerin çalışma durumlarının toplumsal cinsiyet rolüne yönelik tutumları üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Annesi çalışan öğrencilerin annesi çalışmayan öğrencilere nazaran daha eşitlikçi bir tutum sergiledikleri sonucu ortaya çıkmıştır (Öngen ve Aytaç, 2013:14). Çilli, Kaya, Bodur, Özkan ve Kucur (2004) yaptıkları araştırmada ev kadınlarında çalışan kadınlara göre psikolojik belirti şiddetinin daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Bunu toplam aile gelirleri, eğitim seviyelerinin düşüklüğü, ev işleri ve çocuklarla sürekli ilgilenme gerekliliği, kendilerine zaman ayıramamaları ve sosyal çevre kısıtlılığıyla açıklamışlardır (Çilli, ve diğerleri 2004:1). Psikolojik iyi oluş ile evlilik uyumunun araştırıldığı bir çalışmada Hintli 200 çalışan ve 200 ev kadını karşılaştırılmıştır. Ev kadınlarında her iki parametrenin de çalışan kadınlardan daha kötü olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Aynı çalışmada, çalışan kadınların özellikle yaşam doyumu, genel sağlık ve benlik saygılarının daha yüksek düzeyde olduğu ve olumsuz duygulanımların çalışan kadınlara nazaran ev kadınlarında daha düşük düzeyde değerlendirilmesine rağmen güvensizlik, ümitsizlik ve anksiyetenin çalışan kadınlarda daha düşük düzeyde olduğu sonucu elde edilmiştir (Nathawat ve Mathur, 1993:353). Monasevic, Mattia, Finozzi, Fonte ve Biscaldi (1993) tarafından 365 İtalyan göçmen kadınla yapılan

başka bir çalışmada İtalya'dan İsviçre'ye göç etmiş ve psikiyatri kliniklerine başvurmuş olan kadınlardan işi olmayan ve işten çıkarılmış olanlarla beraber ev kadınlarında da psikososyal sorunların daha fazla olduğu sonucu elde edilmiştir (Monasevic ve diğerleri 1993:109).

Bolzendahl ve Myers (2004), çalışma unsurunun kadınların toplumsal cinsiyet rollerine dair daha eşitlikçi bir bilinç oluşturmada en önemli unsurlardan biri olduğunu belirtmektedir. Klein (1984) bu farklılığı; çalışan kadınların ekonomik olarak erkeklerle yarışabileceklerine dair özgüvenlerinin olması, ev işleriyle uğraşan emek harcayan kadınlara nazaran ayrımcılığın daha çok farkında oldukları ve ekonomik bağımsızlık açısından daha yüksek beklentileri olması ile açıklamaktadır (Bolzendahl ve Myers, 2004:780).

5.3. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı Düzeyleri Eğitim Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu araştırmada, lisans mezunu ve lisansüstü eğitim mezunu kadınların toplumsal cinsiyet algılarının lise mezunu olan kadınlara göre daha olumlu olduğu, ayrıca lisansüstü eğitim mezunu olan kadınların psikolojik iyi oluş düzeylerinin ilkokul/ortaokul mezunu olan kadınlara göre daha yüksek olduğu belirtilebilir. Bu araştırmada kadınların eğitim düzeyinin yükseldikçe toplumsal cinsiyet algılarını da olumlu etkilediği söylenebilir. Literatürdeki araştırmalar ile bu araştırmadaki bulgular tutarlılık göstermektedir;

Çiçek ve Çopur' un (2018) çalışmasındaki bulgulara göre; lise mezunu katılımcıların, lisansüstü mezunlara göre daha geleneksel bakış açısı taşıdıkları, lisansüstü mezunlarının ortaokul, lise, ön lisans ve lisans mezunlarına göre daha eşitlikçi tutuma sahip oldukları, ilkokul mezunlarının ise olumsuz tutum sergiledikleri sonucuna varılmıştır (Çiçek ve Çopur, 2018:15). Yıldırım, Ergüt ve Camkıran'ın (2017) Marmara Üniversitesinde 160 akademisyenle yaptıkları araştırmada ise araştırmaya katılan akademisyenlerin toplumsal cinsiyet farkındalık düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Bu bulgulardan hareketle toplumdaki daha düşük seviye eğitim gruplarındaki kişilerin farkındalık seviyesinin daha düşük olduğu öngörüsü belirtilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre ise anlamlı bir fark bulunmuş ve kadınlarda farkındalık düzeyinin erkeklere

oranla daha yüksek olduğu görülmüştür (Yıldırım, Ergüt, ve Camkiran, 2017:45). Savaş'ın (2018) Türkiye genelinde yaptığı araştırmasına göre; kadınların erkeklere nazaran toplumsal cinsiyet algısının daha yüksek olduğu yine benzer biçimde eğitim düzeyi yükseldikçe toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi olasılıklarının arttığını belirtmektedir (Savaş, 2018:114).

Literatürde yer alan araştırmalarda; eğitim düzeyinin yükselmesiyle ilişkili olarak toplumsal cinsiyet algısının da daha eşitlikçi olduğuna dair araştırma bulguları bulunmaktadır. Eğitim düzeyinin yükselmesinin kişilerin daha açık görüşlü olmasına, içinde buldukları toplum ve kültürden daha az etkilenmelerine olanak sağladığı, özellikle yükseköğretim düzeyinde alınan eğitimin kişilere toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin çağdaş bir bakış açısı edinmelerinde etkili olabileceği düşünülmektedir (Esen ve diğerleri, 2017:56).

5.4. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı Düzeyleri ile Gelir Durumlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu araştırmada; kadınların toplumsal cinsiyet algılarının gelir düzeylerine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Bu bulguların literatürdeki araştırmalara göre farklılık gösterdiği görülmektedir.

Kaya ve Uysal'ın (2015) 968 örnekleme yaptıkları araştırma bulgularına göre gelir durumu düşük (ortanın altı) olanların toplumsal cinsiyet rollerini benimseme düzeyini yansıtan ortalamaların orta ve üst gelir gelir grubuna göre daha düşük olduğu görülmüştür (Kaya ve Uysal, 2015:657). Altuntaş ve Altınova'nın (2015) Ankara'nın Çankaya, Sincan ve Gölbaşı ilçesindeki 511 örnekleme yaptıkları araştırmada gelir durumu ile toplumsal cinsiyet arasında farklılıklar görüldüğü belirtilmektedir. Bu araştırma bulgularına göre gelir düzeyi arttıkça toplumsal cinsiyet algısı daha yüksek olmaktadır (Altuntaş ve Altınova, 2015:98). Kodan (2013) tarafından yapılan çalışmada da ailenin ortalama aylık gelirine göre toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları arasında anlamlı farklılaşma olduğu ifade edilmektedir (Kodan, 2013:78).

Bu araştırmada toplumsal cinsiyet algısının gelir düzeyine göre farklılaşmaması literatürdeki araştırmalara göre farklılık göstermesinde bu

örneklemnin eğitim düzeyinin yüksek olması ve örneklemnin yaşamını sürdürdüğü bölgenin etkisi olabilir.

5.5. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı Düzeyleri ile Medeni Durumlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu araştırmada; partnerleri ile birlikte yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet algılarının evli olan kadınlara göre daha olumlu olduğu görülmüştür. Literatürde bununla ilgili çok kısıtlı olan araştırma bulguları ile bu araştırmanın bulguları tutarlılık göstermektedir.

Goldscheider ve Goldscheider'in (1992) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre eşitlikçi cinsiyet rollerini benimseyen genç kadınların, geleneksel tutuma sahip erkek ile evlenmektense hiç evlenmeyip aileleri ile yaşamayı tercih ettiklerini belirtmektedirler (Yüksel, 2013: 29). Becker(1991) ise geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin evliliği destekleyici bir işleve sahip olduğunu söyler. Geleneksel rolleri benimsemeyen kişilerin uyum sağlayacakları birini bulamayacakları düşüncesiyle evliliği tercih etmediklerini belirtmektedir (Yüksel, 2013: 29).

5.6. Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı İle Psikolojik İyi Oluşları Ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Tartışılması

Bu araştırmada; toplumsal cinsiyet algısı, benlik saygısı ve psikolojik iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Literatür araştırmaları ile bu araştırmanın bulguları tutarlılık göstermektedir.

Literatürde toplumsal cinsiyet algısı ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye dair araştırmaların bulgularımızla tutarlılık gösterdiğini görmekteyiz. Bu çalışmalardan Arıcı'nın (2018) araştırmasının bulgularına göre toplumsal cinsiyet rollerine dair daha yüksek eşitlikçi algının daha yüksek psikolojik iyi oluş düzeyiyle ilişkili olduğunun görüldüğü belirtilmektedir (Arıcı, 2011:85). Li, Lan ve Ju (2015) tarafından Çin'deki 542 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmanın bulgularına göre toplumsal cinsiyet algısının dışadönüklük ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi etkilediğinin görüldüğünü belirtmişlerdir (Li, Lan ve Ju, 2015:1243). Zamarripa, Wampold ve Gregory (2003),

üniversitede 205 lisans ve lisansüstü öğrencisi ile yaptıkları araştırmalarında, erkeklerdeki cinsiyet rolü çatışması ile kadınlar için genelleştirilen ruh sağlığı arasındaki ilişki ve toplumsal cinsiyet rolleri ve ruh sağlığının öbür belirleyicilerini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, iş ve aile arasında yaşanan cinsiyet rolü çatışması bakımından cinsiyetler arasında farklılık görülmediği ve her iki cinsiyette de depresyon ve kaygının belirleyicisinin rol çatışmasından kaynaklandığının görüldüğü belirtilmiştir (Zamarripa, Wampold ve Gregory, 2003: 335).

Literatürdeki toplumsal cinsiyet ve benlik saygısı ile ilgili araştırmalar ile bu araştırmanın bulguları tutarlılık göstermektedir. Kadınlar ve erkeklerin benlik saygısı bakımından karşılaştırma yapılmış çalışmalarda araştırmaların çok az bölümünde cinsiyetler arasında bir fark görülmemiş iken büyük bir bölümünde kadınların benlik saygısının erkeklere nazaran daha düşük olduğu görülmüştür (Pehlivan H. , 2015:480). Bailey ve arkadaşları (1987) tarafından üniversite öğrencisi 216 örneklem ile yapılan çalışmada; cinsiyet rolünün, sevgi ve cinsel tutumlarla ilişkisine bakılan çalışmada elde edilen sonuçlara göre cinsiyet ile benlik saygısı arasında bir fark görülmezken, cinsiyet rolleri ile benlik saygısı arasında ilişki olduğuna dair sonuçlar elde edilmiştir. Androjen ve maskülen kişilerin feminen ve belirsiz kişilerden daha yüksek benlik saygısına sahip olduğu görülmüştür (Bailey, Hendrick, ve Hendrick, 1987:637). Özkan'ın (1994), 17-21 yaş arasındaki üniversite öğrencisi 171 kadın ve 379 erkek, toplam 550 örnekleme yapmış olduğu araştırmada benlik saygısı ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunduğuna dair sonuçlar elde etmiştir. Yüksek benlik saygısının kadınlarda, erkeklerden %15 oranında daha fazla olduğu sonucunu elde etmiştir (Özkan, 1994:63).

5.7. Kadınların Demografik Özellikleri (Yaş, Eğitim, Ekonomik Düzey) ve Toplumsal Cinsiyet Algıları, Psikolojik İyi Oluş ve Benlik Saygısına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu araştırmada; kadınların çalışıyor olmaları ve algıladıkları sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olmasının psikolojik iyi oluş düzeylerini arttırdığı; ayrıca toplumsal cinsiyet algılarının olumlu olmasının da psikolojik iyi oluş

düzeylelerini arttırdığı ifade edilebilir. Literatürdeki araştırmaların bulguları ile bu araştırmmanın bulguları tutarlılık göstermektedir.

Literatürde kadınların çalışıyor olmaları ve psikolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkiye dair araştırmaların bulgularımızla tutarlılık gösterdiğini görmekteyiz. Haymana'nın İstanbul Çekmeköy ilçesinde 148 kadınla yaptığı araştırmaya göre; sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olması kadınların psikolojik iyi oluşunu olumlu yönde etkilemektedir (Haymana, 2019:105). Çilli ve arkadaşlarının Konya il merkezinde 68 ev kadını ve 76 çalışan evli kadınla yaptıkları araştırmanın bulgularında; her iki grupta da psikolojik belirtilerin çalışma durumu, toplam aile geliri ve eğitim düzeyi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Psikolojik belirtilerin ev dışında çalışmayan kadınlarda daha yüksek olduğu sonucunun görüldüğü belirtilmiştir (Çilli ve diğerleri, 2004:1)

Araştırmada; katılımcılarının yaşlarının artmasının, algıladıkları sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olmasının benlik saygılarını arttırdığı, ayrıca toplumsal cinsiyet algılarının olumlu olmasının da benlik saygılarını arttırdığı ifade edilebilir.

Literatürde bulunan yaşların artmasının benlik saygısını arttırdığına dair kısıtlı araştırmalar ile bu araştırmanın bulguları farklılık göstermektedir. Rosenfield (1999) tarafından yapılan araştırmada ergenliğin erken dönemlerinde iki cinsiyetinde benlik saygısı düzeylerine bakıldığında birbirleri arasında yok denecek kadar az fark bulunurken yetişkinliğe geçiş süreçlerinde ve yetişkinlikte kadınların benlik saygısının düştüğü, erkeklerin benlik saygısını arttırdığı görülmektedir (Rosenfield, 1999:212).

Ulaşılan sonuç bakımından literatürde var olan araştırmalar ile bu araştırmanın büyük oranda tutarlılık gösterdiği ve toplumsal cinsiyet algısının eşitlikçi olmasının benlik saygısı ve psikolojik iyi oluşa olumlu etki ettiğinin görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel algıların, bireysel işlevsellik bakımından yetersiz kaldığının araştırma bulguları ile desteklendiği görülmektedir.

6. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmayla; kadınların toplumsal cinsiyet algılarının olumlu/eşitlikçi olmasının kadınların psikolojik iyi oluşu ve benlik saygısı arasında nasıl bir ilişki bulunduğu ve demografik özelliklere göre farklılaşp farklılaşmadığına bakılmıştır.

Bu araştırma sonuçlarına göre; kadınların toplumsal cinsiyet algılarının olumlu/eşitlikçi olduğu görülmüştür. Çalışan kadınların toplumsal cinsiyet algılarının çalışmayan kadınlara göre daha olumlu olduğu, ayrıca benlik saygısı düzeyleri ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin çalışmayan kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Lisans mezunu ve lisansüstü eğitim mezunu kadınların toplumsal cinsiyet algılarının lise mezunu olan kadınlara göre daha olumlu olduğu, ayrıca lisansüstü eğitim mezunu olan kadınların psikolojik iyi oluş düzeylerinin ilkokul/ortaokul mezunu olan kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Kadınların toplumsal cinsiyet algısının sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılaşmadığı görülmüştür. Üst ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki kadınların benlik saygısı düzeylerinin alt sosyo-ekonomik düzeydeki kadınlara göre daha yüksek olduğu, ayrıca üst sosyo-ekonomik düzeydeki kadınların psikolojik iyi oluş düzeylerinin alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Partnerleri ile birlikte yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet algılarının evli olan kadınlara göre daha olumlu olduğu görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre toplumsal cinsiyet algısı, benlik saygısı ve psikolojik iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Ulaşılan sonuçlar doğrultusunda öneriler aşağıda verilmiştir. Öneriler, araştırma bulgularına ilişkin ve araştırmacılara yönelik olarak ele alınmıştır.

1. Bu araştırmada kadınların toplumsal cinsiyet algıları düzeyinin yüksek olduğu ve bununla birlikte psikolojik iyi oluş ve benlik saygıları düzeylerinin de yüksek olduğu görülmüştür. Toplumsal cinsiyet algısının yüksek (olumlu/eşitlikçi) olması, bu anlamdaki farkındalık düzeyinin yüksek oluşu kadınların yaşadıklarını anlamlandırarak baş etmesini kolaylaştırmaktadır. Bu da psikolojik iyi oluş ve benlik saygısına olumlu etki etmektedir. Dolayısıyla

toplumsal cinsiyet algısının düşük olmasının ise geleneksel olarak kadına atfedilen rol ve özelliklerin benimsenmesinin kadının benlik saygısı ve psikolojik iyi oluşu üzerinde olumsuz etkiler yarattığını söyleyebilmek mümkündür. Bunları göz önünde bulundurarak toplumsal olarak kadınların sosyo-psikolojik açıdan güçlenmesine katkı sağlamak için toplumsal cinsiyet algısına yönelik çalışmaların sosyal çalışmacılar, sivil toplum kuruluşları, klinisyenler ve kamu kurumları vb. tarafından yaygınlaştırılması önemli görünmektedir.

2. Araştırmada kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının yüksek olması eğitim düzeylerinin yüksek olması ile ilgili olabilir. Lisans mezunu ve lisansüstü eğitim mezunu kadınların toplumsal cinsiyet algılarının lise mezunu olan kadınlara göre daha olumlu olduğu, ayrıca lisansüstü eğitim mezunu olan kadınların psikolojik iyi oluş düzeylerinin ilkökul/ortaokul mezunu olan kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyi arttıkça kadınların güçlendiği, kendilerine bakış açılarının ve yaşamı değerlendirmelerinin farklılaştığı ve kişisel gelişim ve farkındalıklarının aynı düzeyde artarak daha eşitlikçi bir bakış açısı edindikleri söylenebilir.

3. Araştırmada çalışan kadınların toplumsal cinsiyet algılarının çalışmayan kadınlara göre daha olumlu olduğu, ayrıca benlik saygısı düzeyleri ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin çalışmayan kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Kadınların ev dışında çalışma hayatında yer alarak sosyal dünyaya açılmaları, ekonomik olarak güçlenmelerinin önemli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kadınların meslek sahibi olması, eşit işe eşit ücretle istihdam edilmeleri konusundaki çalışmaların arttırılmasının önemli olduğu görülmektedir.

4. Bireysel farklılıklar psikoloji alanının temel yapı taşlarındandır. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bireylerin karar verme ve seçim yapma güçlerini engelleyecek tarzda geleneksel yaklaşımın toplumsal düzenlemelerde belirgin olduğu, psikologlar, psikolojik danışmanlar ve klinisyenler tarafından danışanların yaşam hikâyelerinde göz önünde bulundurması gereken bir ölçüt olarak görünmektedir. Bireylerin yaşam biçimleri ve yaşamdaki işlevsellikleri bu rollere ilişkin yaklaşımlarından ve kendi algılarından etkilenmektedir.

Psikolojik danışma süreçleri, toplumsal cinsiyet açısından kadınların potansiyelleri doğrultusunda güçlenmeleri vurgusuyla da sürdürülebilir.

5. Kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin algıları, psikolojik iyi oluşları ve benlik saygıları arasındaki ilişkilerin klinisyenler, sosyal çalışmacılar, kadınlar, sivil toplum kuruluşları tarafından bilinmesi; bu konuda daha fazla bilgi, daha etkili terapötik yaklaşımlar oluşumuna katkı sağlayacaktır.

Bu araştırmanın kısıtları açısından; bu araştırma sadece online olarak ulaşabildiğimiz için daha çok eğitim düzeyi daha yüksek ve internete erişimi olan ve kullanabilen kadınlara yönelik olmuştur. Geleceğe yönelik bu çalışmanın genişletilerek eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzeyi açısından daha dezavantajlı kadınlara yönelik te yapılması önerilir. Ayrıca konuyla ilgili çalışmalarda kadınlardaki toplumsal cinsiyet algılarının ruh sağlığı ile ilgili farklı değişkenlerle de ilişkisine ve etkisine bakılarak daha geniş araştırılması önerilir.

KAYNAKÇA

- Abbott, T. (2001). *Social and Personality Development*. New York: Psychology Press.
- Adams, J. F. (1995). *Ergenliği Anlamak*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akın, A., & Özpınar , S. (2018). *Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Alden, L. E., & Taylor, C. T. (2004). Interpersonal Processes in Social Phobia. *Clinical Psychology Review*, 24(7), 857-882.
- Altınova, H. H., & Duyan, V. (2013). Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 9-22.
- Altuntaş, O., & Altınova, H. H. (2015). Toplumsal Cinsiyet Algısı ile Sosyo-Ekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(6), 83-100.
- Arıcı, F. (2011). *Üniversite Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algılar ve Psikolojik İyi Oluş Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı.
- Atkinson, R. C., Atkinson, R. L., Smith, E. E., Bem, D. J., & Hoeksema , S. N. (2006). *Psikolojiye Giriş*. (A. Yavuz, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Aydöner, N. H. (2018). *Kadınlarda Şiddete Maruz Kalma Durumu ile Sosyal Destek Algısı, Depresyon Ve Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkiler: Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. İstanbul: Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı.
- Bacanlı, H. (2004). *Sosyal İlişkilerde Benlik: Kendini Ayarlamının Psikolojisi*. İstanbul, İstanbul: MEB.
- Bacanlı, H. (2015). *Eğitim Psikolojisi* (21 b.). Ankara: Pegem Yayıncılık.

- Bailey, W. C., Hendrick, C., & Hendrick, S. S. (1987). Relation of Sex and Gender Role to Love, Sexual Attitudes, and Self-Esteem. *Plenum Publishing Corporation*, 637-648.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Prentice-Hall.
- Baş, R., & Akalın, R. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sanatçılara Yansımaları. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 112-128.
- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(14), 198-210.
- Bee, H., & Boyd, D. (2009). *Çocuk Gelişim Psikolojisi* (1 b.). (O. Gündüz, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bem, S. (1976). Probing the Promise of Androgyny. A. G. Kaplan, & J. P. Bean içinde, *Beyond Sex-Role Stereotypes Readings Toward a Psychological of Anrogyny* (s. 47-62). Canada: Brown and Company.
- Berktaş, F. (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi.
- Bilgiz, Ş. (2018). *Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Bilişsel Çarpıtmaların Sosyal Kaygı Üzerindeki Yordayıcı Etkisinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık. *KMÜ Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 108-114.
- Bolzendahl, C., & Myers, D. (2004). Feminist Attitudes and Support for Gender Equality: Opinion Change in Women and Men. *Social Forces*, 759-789.
- Broverman, I. K., Vogel, S. R., Broverman, D. M., Rosenkrantz, P. S., & Clarkson, F. E. (2010). Sex-Role Stereotypes: A Current Appraisal 1. *Journal of Social Issues*, 28(2), 59-78.

- Burger, J. M. (2006). *Kişilik-Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri* (1 b.). (İ. D. Sarıoğlu, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bussey, K., & Bandura, A. (1999). Social Cognitive Theory of Gender Development and Differentiation. *Psychological Review*, 106(4), 676-713.
- Can, G. (2003). Kişilik Gelişimi. B. Yeşilyaprak içinde, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi* (s. 111-142). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Cangöz, İ. (2013). İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı ve Cinsiyetçi Şiddetle İlgili Görüşleri. *İletişim Dergisi*(19), 42-64.
- Corey, D. G. (2007). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*. Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Çevik Demir, Ş. (2013). *Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dini Başa Çıkma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı Doktora Tezi.
- Çiçek, B., & Çopur, Z. (2018). Bireylerin Kadınların Çalışmasına ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları. *International Journal Of Eurasian Education And Culture*(4), 1-21.
- Çilli, A. S., Kaya, N., Bodur, S., Özkan, İ., & Kucur, R. (2004). Ev Kadınlarında ve Çalışan Evli Kadınlarda Psikolojik Belirtilerin Karşılaştırılması. *Genel Tıp Dergisi*, 14(1), 1-5.
- Donovan, J. (2014). *Feminist Teori* (8 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dökmen, Z. Y. (2015). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eagly, A. H., Wood, W., & Diekmann, A. B. (2000). Social Role Theory of Sex Differences and Similarities: A Current Appraisal. *The Developmental Social Psychology of Gender*, 123-160.
- Ecevit, Y., & Karkiner, N. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* (1 b.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Edwards, V. J., & Spence, J. T. (1987). Gender-Related Traits, Stereotypes, and Schemata. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(1), 146-154.
- Epstein, S. (1973). The Self-Concept Revisited: Or a Theory of a Theory. *American Psychologist*, 28(5), 404-416.
- Erdoğan, T. (2008). Nancy Chodorow'un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi unsuru Olarak Annelik. *Aile ve Toplum*, 4(14).
- Esen, E., Siyez, D. M., Soylu, Y., & Demirgürz, G. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısının Toplumsal Cinsiyet Rolü ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), s. 46-63.
- Eser, G. (2017). *Duygular, Toplumsal Cinsiyet ve Stres*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Fast, I. (1990). Aspects of Early Gender Development: Toward a Reformulation. *Psychoanalytic Psychology*, 105-117.
- Fichter, J. (1996). *Sosyoloji Nedir?* İstanbul: Atilla Kitabevi.
- Forgead, M., Eranda, J., Kern, M. L., & Seligman, M. (2011). Doing the Right Thing: Measuring Well-Being for Public Policy. *International Journal of Wellbeing*, 79-106.
- Freud, S. (1964). *New Introductory Lectures on Psycho-Analysis*.
- Geçtan, E. (1981). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Hürriyet.
- Geçtan, E. (1997). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar* (13 b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güldü, Ö., & Ersoy Kart, M. (2009). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), 97-116.

- Güloğlu , B., & Kararımak, B. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Benlik Saygısı ve Psikolojik Sağlamlık. *Ege Eğitim Dergisi*, 73-88.
- Günay, G., & Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*(3), 157-171.
- Hall, C. S., Lindzey, G., Loehlin, J. C., & Monosevitz, M. (1985). *Introduction to Theories of Personality*. New York: Jon Wiley&Sons.
- Haymana, P. (2019). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kadınların İyilik Hali İle İlişkisi. İstanbul: T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Psikoloji Programı Yüksek Lisans Tezi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2005). *Yeni İnsan ve İnsanlar* (10 b.). İstanbul: Evrim Yayınları.
- Kararımak, Ö., & Siviş-Çetinkaya, R. (2011). Benlik Saygısının ve Denetim Odağının Psikolojik Sağlamlık Üzerine Etkisi: Duyguların Aracı Rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 30-43.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, F. Ş., & Uysal, V. (2015). Günümüzde Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Algıları Üstüne Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(36), 646-662.
- Keyes, C., Shmotkin, D., & Ryff, C. (2002). Optimizing Well-Being: The Empirical Encounter of Two Traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 1007-1022.
- Kilvington, J., & Wood, A. (2016). *Gender, Sex and Children's Play*. London: Bloomsbury.
- Kodan, S. (2013). Evli Bireylerin Evlilik Kalitesi Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları Ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Kring, A. M., Johnson, S. L., Davison, G., & Neale, J. (2015). *Anormal Psikolojisi* (12 b.). Ankara: Nobel.
- Kurtuluş, E. (2019). Kadın Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İle Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi ve Olumsuz Değerlendirme Korkusu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi . Adana: Türkiye Cumhuriyeti Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Kuzgun Meyvacioğlu, Y. (1983). Benlik ve İdeal Benlik Kavramlarının Tercih Edilen Meslek Kavramı İle İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1-10.
- Lawrence, D. (2000). *Building Self-Esteem With Adult Learners*. London: SAGE Publications Ltd.
- Leone, C., & Robertson, K. (1989). Some Effects of Sex-Linked Clothing and Gender Shema on the Stereotyping of Infants. *The Journal of Social Psychology*, 129(5), 609-619. doi:<https://doi.org/10.1080/00224545.1989.9713779>
- Li, Y., Lan, J., & Ju, C. (2015). Self Esteem, gender and the relationship between extraversion and subjective well-being. *Social Behaviour and Personality*, 43(8), 1243-1254.
- Linsey, L. I. (2015). *Gender Roles: A Sociological Perspective*. New York: Routledge.
- Lippa, R. A. (2014). *Gender Nature and Nurture*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Maccoby, E. E. (2000). Perspectives On Gender Development. *International Journal of Behavioral Development*, 24(4), 398-406.
- Monasevic, M., Mattia, M., Finozzi, E., Fonte, R., & Biscaldi, R. (1993). The Psychosocial Problems in a Population of Emigrant Italian Workers. *Giornale Italiano di Medicina Del Lavoro*, 15(5-6), 109-115.
- Nathawat, S., & Mathur, A. (1993). Marital Adjustment and Subjective Well-Being in Indian-Educated Housewives and Working Womwn. *The*

Journal of Psychology, 127(3), 353-358.
doi:https://doi.org/10.1080/00223980.1993.9915570

- Oktan, V., & Şahin, M. (2010). Kız Ergenlerde Beden İmajı ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 543-556.
- Öngen , B., & Aytaç, S. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi. *Sosyoloji Konferansları*(48), 1-18.
- Özcan , A. (2012, Ocak). Toplumsal Cinsiyet Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rol Tutumlarına Etkisi. Kayseri: T.C. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı (Halk Sağlığı Hemşireliği) .
- Özkan, İ. (1994). Benlik Saygısını Etkileyen Etkenler. *Düşünen Adam*, 7(3), 4-9.
- Pehlivan, H. (2016). Kadınların Benlik Saygısını ve Yaşam Doyumunu Artırma: Bilişsel Davranışçı Yaklaşım Dayalı Bir Grup Müdahalesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(2), 479-492.
- Pehlivan, P. V. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(31), 497-521.
- Rask, K., Astedt-Kurki, P., & Laippala, P. (2002). Adolescent Subjective Well-Being and Realized Values. *Journal of Advanced Nursing*, 38(3), 254-263. doi:https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2002.02175.x
- Rice, F. (1996). *Intimate Relationships Marriages and Families*. California: Mayfield Publishing.
- Rosenfield, S. (1999). Splitting the Difference. Gender, the Self, and Mental Health. C. S. Aneshensel, & J. C. Phelan (Dü) içinde, *Hanbook of the Sociology of Mental Health* (s. 209-224). New York: Springer, Boston. MA.

- Rosenfield, S., & Smith, D. (2019). Gender and Mental Health: Do Men and Women Have Different Amounts or Types of Problems? doi:<https://doi.org/10.1017/CBO9780511984945.017>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166. doi:<https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141>
- Ryff, C. D., & Keyes, C. L. (1995). The Structure of Psychological Well-Being Revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 719-727.
- Sankır, H. (2010). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Anlamlandırılış Biçiminin "Kadın Sanatçı Kimliği"nin Oluşum Sürecine Etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 22-26.
- Savaş, G. (2018). Türkiye'de Yaşayan Bireylerin Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği Algısı. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*(2), 101-121.
- Seligman, M. E., Steen, T. A., Parkı, N., & Peterson, C. (2005). Positive Psychology Progress Empirical Validation of Interventions. *American Psychologist*, 60(5), 410-421. doi:<https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.5.410>
- Smith, E. E., Hoeksema, S. N., & Loftus, G. R. (2019). *Psikolojiye Giriş-14. Edisyon*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Soğukpınar, E. (2014). *Rehber Öğretmenlerin Benlik Saygısı İle Mesleki Benlik Saygısı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi*. Malatya: T.C. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı.
- Sümbüloğlu, İ., & Karabey, S. (2018). Toplumsal Cinsiyet ve Ruh Sağlığı. A. Akın, & S. Özpınar içinde, *Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı* (s. 261-278). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2015). *Çok Değişkenli İstatistiklerin Kullanımı* (6 b.). (M. Baloğlu, Çev.) İstanbul: Nobel.
- Telef, B. B. (2013). Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 374-384.
- Terzioğlu, F., & Taşkın, L. (2008). Kadının Toplumsal Cinsiyet Rolünün Liderlik Davranışlarına ve Hemşirelik Mesleğine Yansımaları. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*.
- Tonga, Z., & Halisdemir, D. (2017). Ergen Öznel İyi Oluşu ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 4(12), 1214-1221.
- Tunç, H. (2014). Toplumsal Cinsiyetin Farklılaşması Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma Erkeklerin Küpe Takması Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 608-625.
- Türk Dil Kurumu. (2019, 10 29). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=> adresinden alındı
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Dergipark*, 29-56.
- Wharton, S. (2005). Invisible Females, Incapable Males: Gender Construction in a Children's Reading Scheme. *Language and Education*, 238-251.
- Yar, D. (2018). *Farklı Sosyo-Kültürel Kesimlerden Ebeveynlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Değer ve Kalıpyargıları Çocuklarına Aktarımı*. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.
- Yıldırım, İ. E., Ergüt, Ö., & Camkıran, C. (2017). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Konusundaki Farkındalığın Belirlenmesine Yönelik Akademisyenler Üzerine Bir araştırma. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*(2), 37-46. doi:DOI: 10.26695/mukatcad.2018.10

- Yüksel, Ö. (2013). Kadınlarda Evlilik Uyumu ve Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişki: Stresle Baş Etme Biçimleri ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Tutumlarının Aracı Rollerini. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı.
- Yüzbaşı, D. V. (2018). Zihin Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Psikolojik İyi Oluşlarının Başa Çıkma Tarzları, Aile Gereksinimleri ve Sosyal Destek Değişkenlikleriyle Modellenmesi Doktora Tezi. İzmir: T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Birimi.
- Zamarripa, M. X., Wampold, B. E., & Gregory, E. (2003). Male Gender Role Conflict, Depression, and Anxiety: Clarification and Generalizability to Women. *Journal of Counseling Psychology*, 50(3), 333-338.

EKLER

EK-1.

DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. Kaç yaşındasınız?
2. Eğitim durumunuz?
  - a. Okuryazar
  - b. İlkokul
  - c. Ortaokul
  - d. Lise
  - e. Lisans
  - f. Yüksek Lisans ve üstü
3. Mesleğiniz? Lütfen yazınız
4. Medeni Durumunuz?
  - a. Evli
  - b. Bekâr
  - c. Partnerim var
  - d. Diğer
5. Ücretli bir işte çalışıyor musunuz?
  - a. Evet
  - b. Hayır
5. Çocuğunuz var mı? Var ise sayısı? Lütfen yazınız
6. Yaşamınızın çoğunu nasıl bir yerde geçirdiniz?
  - a. Köy-Kasaba
  - b. İlçe
  - c. Şehir
  - d. Büyükşehir
7. Yaşadığınız coğrafi bölge aşağıdakilerden hangisidir?
  - a. Marmara
  - b. İç Anadolu
  - c. Ege
  - d. Doğu Anadolu
  - e. Güneydoğu Anadolu

- f. Karadeniz
- g. Akdeniz
- h. Diğer

8. Ekonomik durumunuzu nasıl algılıyorsunuz?

- a. Alt
- b. Orta
- c. Üst

9. Annenizin eğitim durumu nedir?

- a. Okuryazar değil
- b. Okuryazar
- c. İlkokul mezunu
- d. Ortaokul mezunu
- e. Lise mezunu
- f. Üniversite mezunu
- g. Yüksek Lisans ve üstü

10. Babanızın eğitim durumu nedir?

- a. Okuryazar değil
- b. Okuryazar
- c. İlkokul mezunu
- d. Ortaokul mezunu
- e. Lise mezunu
- f. Üniversite mezunu
- g. Yüksek Lisans ve üstü

EK-2. TOPLUMSAL CİNSİYET ALGI ÖLÇEĞİ

		Tamamen katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1.	Evlilik, kadının çalışmasına engel olmaz.	( )	( )	( )	( )	( )
2.	Kadın sadece ailesinin ekonomik sıkıntısı varsa çalışmalıdır	( )	( )	( )	( )	( )
3.	Çalışan kadın da çocuklarına yeterince zaman ayırabilir.	( )	( )	( )	( )	( )
4.	Kadınlar anne olduktan sonra çalışmamalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
5.	Kadın siyasetçiler de başarılı olabilir.	( )	( )	( )	( )	( )
6.	Kadınlar evlendikten sonra çalışmamalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
7.	Çalışma hayatı kadının ev işlerini aksatmasına neden olmaz.	( )	( )	( )	( )	( )
8.	Çalışan bir kadın hayattan daha çok zevk alır.	( )	( )	( )	( )	( )
9.	Kadınlar erkekler tarafından her zaman korunmalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
10.	Kocasını izin vermiyorsa kadın çalışmamalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
11.	Kadınlar yönetici olabilir.	( )	( )	( )	( )	( )
12.	Çalışan bir kadın kazandığı geliri eşine vermelidir.	( )	( )	( )	( )	( )
13.	Çalışan bir kadın çocuklarına daha iyi anne olur.	( )	( )	( )	( )	( )
14.	Erkekler de çamaşır bulaşık gibi ev işlerini yapmalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
15.	Kocasız kadın sahipsiz eve benzer.	( )	( )	( )	( )	( )
16.	Bir ailenin gelirini erkekler sağlamalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
17.	Kadınlar kendi başına ticarethane gibi yerler (kafe, market, emlakçı gibi) açmamalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
18.	Kadınların birinci görevi ev işlerini üstlenmektir.	( )	( )	( )	( )	( )
19.	Bir kadın kocasından fazla para kazanmamalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
20.	Erkek her zaman evin reisi olmalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
21.	Toplumun liderliği genellikle erkeklerin elinde olmalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
22.	Kız çocuklarına da erkek çocuklar kadar özgürlük verilmelidir.	( )	( )	( )	( )	( )
23.	Bir kadın kendi haklarına sahip olabilmesi için gerekirse kocasına karşı çıkabilmelidir.	( )	( )	( )	( )	( )
24.	Kadın kocasından yaş olarak daha küçük olmalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
25.	Ailedeki önemli kararları erkekler vermelidir.	( )	( )	( )	( )	( )

EK-3.**PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİ**

		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz katılmıyorum	Kararsızım	Biraz katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	Amaçlı ve anlamlı bir yaşam sürdürüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
2	Sosyal ilişkilerim destekleyici ve tatmin edicidir.	1	2	3	4	5	6	7
3	Günlük aktivitelerime bağlı ve ilgiliyim.	1	2	3	4	5	6	7
4	Başkalarının mutlu ve iyi olmasına aktif olarak katkıda bulunurum.	1	2	3	4	5	6	7
5	Benim için önemli olan etkinliklerde yetenekli ve yeterliyim.	1	2	3	4	5	6	7
6	Ben iyi bir insanım ve iyi bir hayat yaşıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
7	Geleceğim hakkında iyimserim.	1	2	3	4	5	6	7
8	İnsanlar bana saygı duyar.	1	2	3	4	5	6	7

EK-4.

ROSENBERG BENLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ (KISA FORMU)

Sizin İçin Uygun Olanı Seçiniz

- 1) Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.
a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış
- 2) Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.
a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış
- 3) Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim.
a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış
- 4) Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim.
a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış
- 5) Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.
a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış
- 6) Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.
a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış
- 7) Genel olarak kendimden memnunum.
a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış
- 8) Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim.
a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış
- 9) Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığımı düşünüyorum.
a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış
- 10) Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığını düşünüyorum.
a) Çok doğru b) Doğru c) Yanlış d) Çok yanlış

ÖZGEÇMİŞ

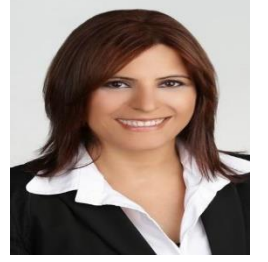
Vildan AYÇİÇEK

E-mail: aycicekvildan@gmail.com

Doğum Tarihi: 15.03.1975

Doğum Yeri: Lice

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu:

1987-1990	Diyarbakır Kız Meslek Ortaokulu ve Lisesi
1990-1991	İstanbul Moda Kız Meslek Lisesi
2011-2015	Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Lisans
2016	İstanbul Arel Üniversitesi Psikoloji Yüksek Lisans

İş Deneyimleri:

1999-2009	KAMER (Kadın Merkezi) Vakfı-Danışmanlık
2012-2015	Mağaza Yöneticiliği
2016	Aile Danışmanlığı
2018	Yaşamda Kadın ve Sanat Derneği Kurucu-Y.K. Başkanı